

Op deze uitgave is de CC-BY-NC-licentie van toepassing.

Het is toegestaan om deze uitgave te kopiëren, distribueren, vertonen en op te voeren, en om afgeleid materiaal te maken dat op dit werk gebaseerd is zolang dit geen commerciële doeleinden heeft en uitsluitend als de auteur vermeld wordt als maker: W. Elsinga / Theologische Universiteit Apeldoorn

De organisatie van de Christelijke Gereformeerde Kerken vanuit het perspectief van ouderlingen

Willem Elsinga

Theologische Universiteit Apeldoorn

Begeleider: Prof. Dr. A. de Muynck

Thesis in het kader van de Master Herbronning Gereformeerde Theologie

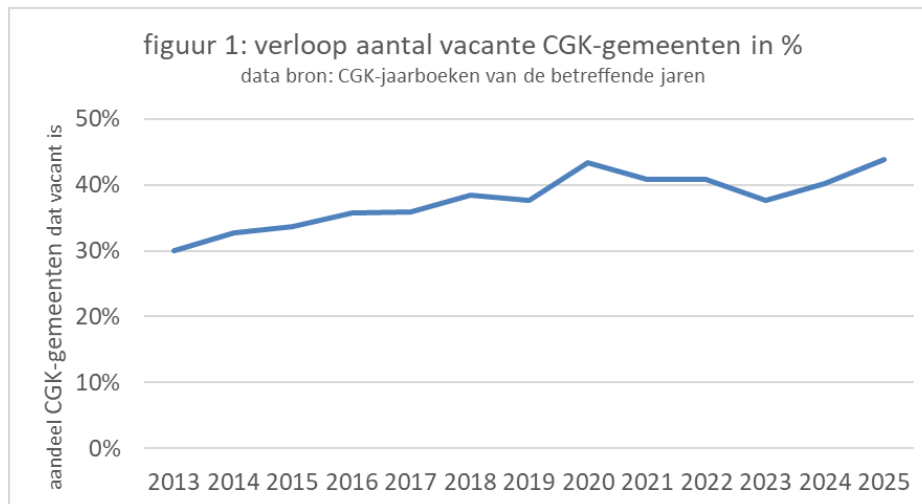
22 juli 2025

Inhoud

1.	Inleiding	3
1.1	Kerkordelijk kader; de plaats van predikanten en ouderlingen in de CGK-kerkorde	4
1.2	CGK-convent als aanvulling op het kerkordelijk kader: gemeenten erbij betrekken.....	5
1.3	Onderzoeksvraag	6
1.4	Opzet van de thesis.....	7
2.	Methodologie	8
2.1	Verklaring persoonlijke betrokkenheid	8
2.2	Theological Action Research (TAR).....	8
2.3	Selectie van de vijf ouderlingen en de twee kerkrecht deskundigen	9
2.4	Onderzoeksinstrumenten.....	10
2.5	Sterke en zwakke punten van de gekozen TAR-methodologie	13
2.6	Verantwoording voor de plaats van de literatuur in deze thesis.	14
3.	Resultaten	15
3.1	Balans in verdeling van taken en bevoegdheden tussen predikanten en ouderlingen....	15
3.2	De kerkorde onder de loep; kerkenraad, classis en synode	16
3.3	Bevoegdheden en toerusting van ouderlingen	18
3.4	Onduidelijkheden over kerkelijke regels	20
3.5	Bijbelse onderbouwing van de ambtsstructuur is niet zo eenduidig	20
4.	Conclusie.....	23
5.	Discussie	24
5.1	De representativiteit van de insidergroep.	24
5.2	Het achter liggende mechanisme van een domineeskerk.	24
5.3	De betekenis van het centrale thema van de Reformatie voor de bevindingen.....	26
5.4	Hoe is de CGK als domineeskerk te begrijpen in historisch perspectief?	26
5.5	Hoe kan een beweging in omgekeerde richting plaats vinden?	31
	Samenvatting	33
	Abstract	34
	Bibliografie	35
	Bijlage: formulier informed consent TUA '23.....	36

1. Inleiding

De Christelijke Gereformeerde Kerken (hierna CGK) vormen een klein kerkgenootschap dat is ontstaan uit de Afscheiding in 1834. Het ledental groeide geleidelijk tot ruim 76.000 leden in 1985. Sindsdien is er een structurele achteruitgang in ledentallen naar 66.572 leden in 2025, verdeeld over 180 gemeenten. Dit gaat gepaard met vergrijzing van het ledenbestand. Verder is het aantal vacante CGK-gemeenten gestegen van 30% in 2013 naar 44% per 1 januari 2025¹, 79 van de totaal 180 CGK-gemeenten hebben geen eigen predikant. Zie figuur 1.

In deze vacante gemeenten geven ouderlingen en diakenen geestelijk leiding zonder de steun van een predikant. Dit terwijl er sprake is van grote spanningen in de CGK. De kerken zijn intern sterk verdeeld, onder meer over thema's als 'vrouw en ambt'. Het rapport Kerk – zijn², dat met het oog op deze verdeeldheid is geschreven, stelt [citaat]:

De wijze waarop we ons kerkelijk leven inrichten, is geregeld in de kerkorde. Alles dient met orde plaats te vinden. God is een God van orde. De Bijbel geeft geen blauwdruk voor een kerkorde.

Het rapport vestigt de aandacht op de manier waarop de in zwaar weer verkerende CGK is georganiseerd en hoe dit is geregeld in de meest recente kerkorde (KO) van de CGK, hierna aangeduid als KO CGK 2022.³ In de dreigende verdeeldheid wordt dus teruggegrepen op de kerkorde als belangrijke gezamenlijke basis.

Alleen al het feit dat 44% van de gemeenten vacant is en geleid wordt door ouderlingen en diakenen, maakt hun positie in de kerkorde essentieel. Dit onderzoek vestigt de aandacht op de manier waarop deze ambtsdragers, met name de ouderlingen, de CGK-organisatie ervaren, zoals die geregeld is in de kerkorde. Het perspectief van de ouderlingen nemen we daarbij als uitgangspunt, omdat vooral de ouderlingen naast de predikanten getalsmatig het meest betrokken zijn bij het overleg op meerdere vergaderingen en aldus bij de CGK-organisatie als geheel. Deze meerdere vergaderingen – classis, particuliere- en generale synode – spelen een sleutelrol in het leiding geven aan de CGK. Diakenen spelen op meerdere vergaderingen een

¹ *Jaarboek van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland 2025* (Amersfoort: Buijten & Schippersheijn Motief, 2025), 178.

² Taakgroep 'samen kerk-zijn', 'Zoek eerst het Koninkrijk van God' – een weg terug uit de impasse: *Rapport van de commissie kerk-zijn met samenvatting* (Productie: Buijten & Schippersheijn. Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland 2023), 10.

³ *Kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland: het laatst gewijzigd en aangevuld door de generale synode van Dordrecht/ Nunspeet (2019-2022)*. (Uitgave op last van de generale synode van Dordrecht 2019-2022).

beperkte rol. Daarom probeert dit onderzoek het gezichtspunt van de ouderlingen in beeld te brengen.

Voordat aan het eind van deze inleiding de vraagstelling wordt geformuleerd (in hst. 1.3), volgt nu eerst achtergrondinformatie over het kerkordelijk kader waarbinnen predikanten en ouderlingen functioneren (hst. 1.1) en over het CGK-convent, dat met het oog op de interne spanningen een bredere betrokkenheid bij de kerkelijke organisatie beoogde als aanvulling op de bestaande kerkelijke orde (hst. 1.2). We richten ons nu eerst op het vigerende kerkordelijke kader.

1.1 Kerkordelijk kader; de plaats van predikanten en ouderlingen in de CGK-kerkorde

Een eerste blik in de kerkorde wijst uit dat veel bepalingen betrekking hebben op predikanten. Zij nemen de meeste taken op zich. De KO CGK 2022 bevat 87 artikelen, daarvan gaan er achttien over predikanten, drie over ouderlingen en vier over diakenen. De predikant is volgens de KO bij voorkeur voorzitter van de kerkenraad (KKR) en een predikant is classisvoorzitter. Het moderamen van de classis bestaat uit predikanten, zo is veelal geregeld in de classisreglementen. Elke gemeente vaardigt de predikant, een ouderling en soms een diaken af naar de classis. Bij meer predikanten per gemeente zijn deze extra afgevaardigd als adviserende leden. Ze zijn dus als fulltimers gedurende hun hele loopbaan op classes aanwezig. Toezicht door de classis op de plaatselijke kerkenraden gebeurt door twee classicaal afgevaardigde predikanten of eventueel één predikant en één ouderling. Bij de afvaardiging naar particuliere en generale synode gelden vergelijkbare getalsverhoudingen tussen ambtsdragers als bij afvaardiging naar de classis. De predikanten zijn aldus in de praktijk zeer bepalend voor de besluitvorming op de classis en op de andere meerdere vergaderingen, maar daarmee tegelijkertijd ook bepalend voor de besluitvorming over elkaar.

Een predikant kan een classis namelijk niet verlaten zonder bewilliging van die classis en een beroepende kerk mag hem pas ontvangen nadat de vereiste akten van ontslag door de ontvangende classis in orde zijn bevonden. Ontslag kan slechts na goedkeuring door de classis, evenals het overgaan tot een andere 'staat des levens'. Tevens heeft de classis de bevoegdheid om een predikant uit het ambt te ontheffen (art 12 KO). In het geval van ouderlingen hebben plaatselijke kerkenraden die taak.

Predikanten studeren veelal aan de Theologische Universiteit Apeldoorn (TUA), welke qua gereformeerd-confessioneel karakter onder toezicht staat van een curatorium dat uit 9 predikanten namens Generale Synode en Particuliere Synodes bestaat. Die bepalen of studenten mogen studeren voor predikant, mogen preken en daarna of ze kunnen worden beroepen. Na de beroeping moet de aspirant predikant eerst examen doen, afgenomen door predikanten uit de classis. Dus: predikanten zijn zeer bepalend in de kerkelijke organisatie, zij bewaken de leer, gaan in belangrijke mate over elkaars toelating en zelfs ontslag via de classis en zijn onderwerp van veel artikelen in de kerkorde, die hen tevens deze bepalende plaats toewijzen.

Dit onttrekt zich grotendeels aan het zicht van gemeenteleden en KKR-den, het vindt grotendeels plaats buiten hun invloedssfeer. Ouderlingen (en een enkele diaken) zijn in hun korte ambtsperiode van vier jaar meestal niet-vast afgevaardigden naar kerkelijke vergaderingen en zullen daardoor veelal met meer moeite de weg kennen in de stukken en procedures van classis, Particuliere Synode en Generale Synode. Kortom, de hele kerkelijke organisatie van de krimpende, vergrijzende en door spanningen verdeelde CGK steunt voornamelijk op de predikanten, terwijl tegelijkertijd een groeiend aantal gemeenten (nu al 44%), vacant is en voornamelijk geleid wordt door ouderlingen. De werkelijkheid van 2025 voldoet dus vaak niet

meer aan het standaardbeeld van een CGK-gemeente; het beeld van een gemeente met een kerkenraad, geleid door een predikant. Daarom krijgt de vraag hoe ouderlingen de CGK-organisatie ervaren en welke aanpassingen zij belangrijk achten voor de CGK alle nadruk in dit onderzoek.

1.2 CGK-convent als aanvulling op het kerkordelijk kader: gemeenten erbij betrekken

Onderlinge spanningen worden binnen de CGK normaal gesproken opgelost door de bestaande vergader- en overlegstructuur in Classes, Particuliere Synodes en Generale Synode. Maar deze organisatievorm lijkt vast te lopen nu er sprake is van hoogoplopende spanningen over met name het thema 'vrouw en ambt' en de vraag hoe zelfstandig de lokale kerken zijn ten opzichte van de besluiten van de Generale Synode.⁴

Daarom organiseerden de CGK het eerdergenoemde convent. Deputaten vertegenwoordiging van de CGK⁵ in Nederland motiveren dat als volgt [citaat] "Bijzondere tijden rechtvaardigen bijzondere initiatieven." ⁶ Het convent is een nieuw type vergadering waar alle plaatselijke CGK-gemeenten vertegenwoordigd zijn door twee afgevaardigden. Dat hoefden in principe zelfs geen ambtsdragers of mannen te zijn. Het ging daarbij om ruim 360 deelnemers. Ter voorbereiding konden 'gewone' kerkleden in plaatselijke vergaderingen gehoord worden en zo konden alle leden bij het landelijk convent worden betrokken via hun vertegenwoordigers. De belangstelling was groot. Bijna alle gemeenten waren vertegenwoordigd.

De uitkomsten van het convent werden aangeboden aan de Generale synode van Rijsenburg⁷ die startte in juni 2024. Pag 34 van het rapport⁸ over het convent concludeert met het oog op een vervolg op het convent: [citaat]:

Voor dit gesprek zijn volgens ons nieuwe vormen nodig. Op het convent hebben we een begin gemaakt met het verkennen hiervan. Volgens uw commissie zijn het dit soort 'spannende' panelgesprekken die ons verder kunnen helpen, meer dan rapporten en zittingen volgens procedure. We mogen de gewone synodale procedures zeker niet buitenspel zetten, maar we zijn in deze omstandigheden volgens ons wel geroepen om ze te overstijgen. De aard van het te voeren gesprek vraagt daarom. Onze aanbeveling is om de in te stellen commissie dit soort nieuwe vormen te laten doordenken en faciliteren en zo het gesprek ter convent voort te zetten, rond de echte kernvragen. Stel de vraag naar de fundamenten en toekomst [...] zoals het past bij de navolging van Christus aan de orde. Dan kunnen er in een goed gesprek werkelijk dingen gebeuren en zaken 'vloeibaar' worden. Zoek vormen die hieraan dienstbaar zijn.

En verder op pagina 34:

Hierbij mag zeker ook benoemd worden dat het gesprek belast is door een hypotheek vanwege het autoriteitsprobleem (WE: slaat op synodebesluiten). Heeft het zin om met elkaar in gesprek te gaan, als de ander 'toch niet zal luisteren'?

⁴ Tijdens het afronden van de definitieve tekst van deze thesis is op 4 juni 2025 de Generale Synode (GS) van de CGK gesloten zonder een uitweg te vinden uit de impasse. Daarom heeft ze haar verantwoordelijkheid teruggegeven aan de plaatselijke kerken en GS heeft om die reden geen roepende kerk aangewezen voor een volgende synode.

⁵ Tijdens de drie jaar-periode tussen twee synodes vertegenwoordigen 'deputaten vertegenwoordiging' de kerken in lopende zaken. Deze deputaten zijn samengesteld uit het voormalige synodemoderamen.

⁶ *Rapport deputaten vertegenwoordiging van de kerken*. 9.01-p.1-15-Rapport-vertegenwoordiging-van-de-kerken.pdf (cgk.nl). 37 [1 juli 2025]

⁷ *Rapport deputaten vertegenwoordiging van de kerken*.

⁸ *Rapport deputaten vertegenwoordiging van de kerken*, 34.

Uit het voorgaande blijkt dat de CGK niet meer lijkt te kunnen volstaan met de bestaande kerkordelijke overlegstructuur. Daarvoor is eenmalig het convent als aanvullend instrument georganiseerd. Deputaten vertegenwoordiging van de kerken doen aan de synode de aanbeveling om dit soort nieuwe vormen te laten doordenken en te faciliteren en zo het gesprek zoals dat gevoerd is op het convent voort te zetten.

Het zoeken naar nieuwe vormen lijkt zeker nuttig om de vervreemding tussen synode en het grondvlak, de plaatselijke gemeenteleden, tegen te gaan. Op het voornoemde convent werden vier ouderlingen geïnterviewd. De eerste vraag van de interviewer luidde als volgt: 'Leeft bij jullie gemeenteleden het kerkverband überhaupt?' De antwoorden zijn hierna weergegeven: Ouderling 1 zei dat het 'heel weinig leeft', (ouderling 2) 'Het leeft steeds minder. Ik moet ook steeds vaker uitleggen', (ouderling 3) 'Bij de meeste mensen is de afstand tot het kerkverband best wel heel groot', (ouderling 4) 'Sowieso is het zicht op het kerkverband niet groot in onze gemeente'. De ouderlingen 3 en 4 wijzen als een verklaring op de diverse herkomst van hun gemeenteleden. Ouderling 3; 'mensen komen ook van allerlei denominaties nog eens' en ouderling 4; 'ben je gedoopt in de Christelijke Gereformeerde kerken [...] ik moet schatten, tien procent.'

Het CGK-convent heeft een zekere analogie met het RKK-synodaliteitsproces. De kern daarvan is dat de paus de leken in hun veelkleurigheid voluit wil betrekken bij de kerkelijke besluitvorming. Prof. Huijgen ziet relevante aanknopingspunten tussen de bedoelingen van de 16de-eeuwse Reformatoren en de intenties achter het Rooms-katholieke (RKK)-synodaal proces.⁹ Huijgen:

Een fundamenteel principe van Calvijns theologie van de ambten is dat Gods kerk geregeerd moet worden door velen, niet door weinigen, want concentratie van macht bij een paar personen leidt tot corruptie.

Deputaten vertegenwoordiging zien de synodale gezagscrisis als aanleiding voor een aanvulling op-/verandering van de bestaande CGK-organisatie door het breder betrekken van de plaatselijke kerken, bijvoorbeeld met conventen. Kortom, meer betrokkenheid van plaatselijke gemeenten (en dus ook ouderlingen) bij de synodale besluitvorming. Het belang daarvan blijkt uit het hiervoor genoemde interview met de vier ouderlingen op het convent. Deze ouderlingen zien heel scherp dat het landelijk kerkverband plaatselijk niet leeft.

Gezien de belangrijke positie van de ouderling en het dynamische krachtenveld waarin de ouderling zich bevindt is het opvallend dat er nooit onderzoek is gedaan naar de vraag hoe ouderlingen de organisatie van de CGK ervaren. Een mogelijke verklaring is dat theologisch onderzoek voornamelijk gedaan wordt door theologen die de opleiding tot predikant volgen of gevolgd hebben en aldus minder het perspectief van de ouderling kiezen als uitgangspunt voor onderzoek. Ouderlingen zelf zijn meestal niet theologisch geschoolde wetenschappers zodat zij zelf daartoe niet het initiatief nemen, waardoor hun ervaringen tot op heden grotendeels buiten beeld zijn gebleven.

1.3 Onderzoeksvraag

Op basis van het voorgaande is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd: Hoe ervaren ouderlingen de taakverdeling en bevoegdheden conform KO CGK 2022 en zien zij al dan niet aanleiding tot eventuele veranderingen?

⁹ Huijgen, Arnold, *Synodality from a Reformed Perspective*. Religions 14: 1295. <https://doi.org/10.3390/rel14101295> [1 juli 2025].

Vanuit de beschreven probleemstelling beperkt de onderzoeksvraag zich tot de ouderlingen. De positie van de gewone gemeenteleden en die van de diakenen blijft daarmee grotendeels buiten beschouwing. Vanuit een bredere probleemstelling is dat jammer, echter de reden is een praktische, namelijk voldoende afbakening en diepgang voor een master scriptie die binnen de gestelde termijn kan worden afgerond. Verder vormen de ouderlingen – zeker in de 44% vacante gemeenten – een belangrijke verbindingsmogelijkheid tussen meerdere vergaderingen van het kerkverband en de gewone gemeenteleden.

1.4 Opzet van de thesis

Hieronder volgt in hoofdstuk 2 een beschrijving van de gevolgde methodologie, Theological Action Research (TAR). Als over een onderwerp weinig literatuur bekend is wordt vaak gekozen voor een inductieve onderzoekopzet. De TAR-methode is daarvoor toegepast. Bij toepassing van TAR vormen interviews een belangrijk instrument binnen het kader van een actie-reflectiecyclus.

In hoofdstuk 3 zijn data verzameld door vijf ervaren CGK-ouderlingen (later aangevuld tot zes) individueel en aansluitend als groep te interviewen met als belangrijkste vraag hoe zij de CGK-organisatie ervaren binnen het kader van de kerkorde. Op de resultaten is gereflecteerd met twee kerkrechtdeskundigen (waaronder een zesde ouderling-kerkrechtdeskundige) en vanuit de theologie. Hoofdstuk 4 bevat de conclusie en hoofdstuk 5 de discussie.

2. Methodologie

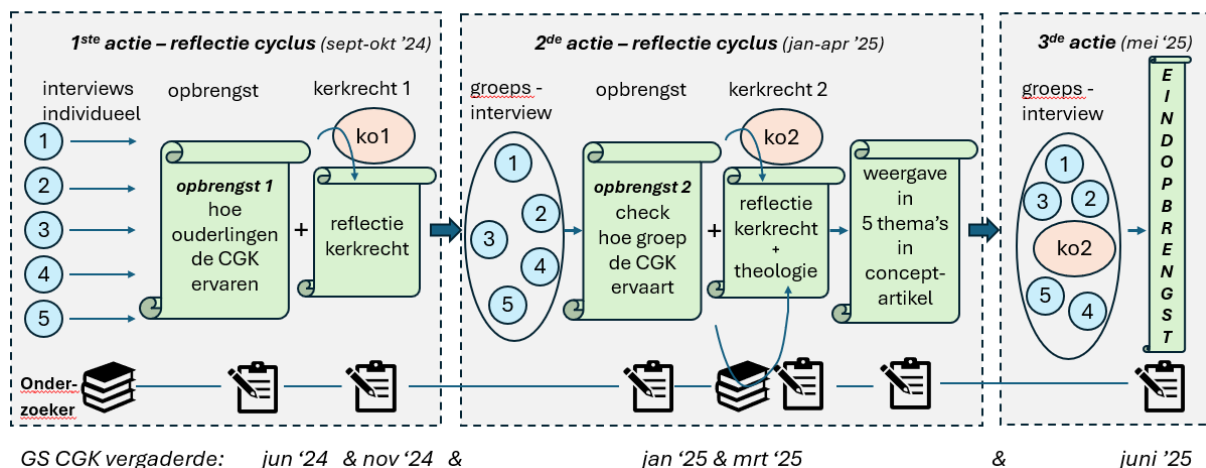
2.1 Verklaring persoonlijke betrokkenheid

Als achtergrond voor het onderzoek en de toegepaste methodologie is het belangrijk mijn positie als onderzoeker te kennen ten opzichte van het onderzoeksveld. Mijn persoonlijke betrokkenheid en belangstelling als onderzoeker voor dit onderwerp, namelijk hoe ouderlingen de organisatie van de Christelijke Gereformeerde Kerken ervaren, is vanaf 1980 tot op heden gegroeid. In dat tijdsbestek heb ik vijf perioden gediend als kerkenraadslid in twee verschillende CGK-gemeenten. Viermaal was ik ouderling. Driemaal was ik – zoals ook nu -voorzitter van de kerkenraad en als zodanig meer betrokken bij classisvergaderingen en een enkele keer bij een particuliere synode.

2.2 Theological Action Research (TAR)

Dit onderzoek maakt gebruik van de Theological Action Research methode (Cameron H. 2010).¹⁰ We lichten de opzet en de tijdlijn van het onderzoek toe aan de hand van figuur 2.

Figuur 2: opzet en tijdlijn onderzoek volgens TAR-methode

Figuur 2 toont dat in dit onderzoek driemaal een actie-reflectie cyclus is doorlopen. *In de eerste cyclus* bestaat de actie uit het houden van individuele interviews met vijf geselecteerde ouderlingen op basis van de voorstudie en vraagstelling, zie hoofdstuk 1. De interviews worden door de onderzoeker opgenomen, getranscribeerd en geanalyseerd, waaruit een samenhangend beeld ontstaat hoe zij de CGK-organisatie ervaren (opbrengst 1). Hierop wordt gereflecteerd met input van een kerkrecht deskundige.

Opbrengst 1 vormt samen met deze reflectie de input voor *de tweede actie-reflectie cyclus*. Deze start nu met een groepsinterview met de vijf ouderlingen samen, waarin zij elkaar voor het eerst ontmoeten rond dit onderwerp en samen checken hoe hun individuele input uit de eerste cyclus, opbrengst 1, samen met de kerkordelijke reflectie correspondeert met hun eigen inbreng. Dit beeld wordt bediscussieerd en uitgebreid. De opname, transcribering en analyse van dit groepsinterview leidt tot opbrengst 2 en vormt de basis voor reflectie door een tweede kerkrecht deskundige (die ook ouderling is). Tevens vindt hierop een korte theologische en historische reflectie plaats door de onderzoeker. Deze resultaten worden op basis van vijf thema's uitgewerkt in een concept artikel in Ambtelijk Contact, het studieblad ten dienste van ouderlingen

¹⁰ Cameron, H., Bhatti, D., Duce, C., Sweeney, J., & Watkins, C., *Talking about God in practice: theological action research and practical theology* (London: SCM Press Editorial office, 2010), 13-17.

en diakenen van de CGK. Dit concept bevat de beoogde eindresultaten en wordt geschreven door de onderzoeker.

Het concept artikel wordt in de 3de actie-reflectiecyclus besproken in het laatste groepsinterview met het insiderteam en de ouderling/kerkrechtsdeskundige samen. Zo groeit het insiderteam geleidelijk van 5 individuele ouderlingen naar een groep van 5 en daarna 6 ouderlingen. Het doel van het artikel in Ambtelijk Contact is om daarmee de eindopbrengsten breder onder de aandacht te brengen en mogelijk te inspireren tot veranderingen. Vanaf cyclus 2 en 3 nemen de ouderlingen als zogenaamd insiderteam de rol op zich van probleemeigenaar en doen suggesties voor het vervolg ('insider-led TAR').¹¹

Bij de TAR-methode worden vier theologische stemmen tot klinken gebracht:

1. De ouderlingen geven de door de kerken *omarmde stem*, de status quo weer.
2. Ze vertolken hoe ze daar vanuit de eigen praktijk tegenaan kijken, de *operante stem*.
3. De KO CGK 2022 vormt de *normatieve stem*, aangevuld door de kerkrechtsdeskundigen.
4. De *formele stem* wordt ingebracht door kerkrechtsdeskundigen, door twee ouderlingen die een master theologie hebben afgerond en door de onderzoeker (theologische reflectie in de 2de actie-reflectie cyclus).

Onder figuur 2 is de tijdlijn weergegeven van de vergaderingen van de Generale Synode (GS) van de CGK. Deze vergaderingen vonden plaats tussen juni 2024 en juni 2025. De periode waarin de drie cycli van het onderzoek plaatsvonden liep van september 2024 tot en met mei 2025. Deze periode viel dus juist binnen de vergaderperiode van de GS die sloot op 4 juni 2025. Om te voorkomen dat de resultaten van dit onderzoek te veel zouden worden bepaald door de spanningen op synodeniveau is van meet af aan door de onderzoeker aangegeven dat het thema 'vrouw en ambt' buiten de scope van het onderzoek valt.

2.3 Selectie van de vijf ouderlingen en de twee kerkrechtsdeskundigen

Voor het verkrijgen van een verdiepend inzicht in de vraagstelling – hoe ouderlingen de CGK-organisatie ervaren zoals geregeld in de kerkorde – is gekozen voor 'purposive sampling'¹², er is gezocht naar ouderlingen die de organisatie van binnenuit kennen, zij zijn in staat hierover nieuwe inzichten te genereren. Voor het vinden van deze ouderlingen is een periode van vier á vijf maanden genomen. Eerst zijn enkele ouderlingen benaderd uit het eigen kerkelijk netwerk, vervolgens zijn via via de andere ouderlingen benaderd ('snowballing'). Alle ouderlingen zijn in persoonlijke gesprekken benaderd. Soms waren meerdere gesprekken nodig voor een toelichting op het onderzoek en de garantie van vertrouwelijkheid en anonimiteit.

Dit resulteerde in vijf ouderlingen die ruime ervaring hebben met de CGK-organisatie en met meerdere vergaderingen. Drie van de vijf ouderlingen (respondent 1, 3 en 5) zijn lid van het moderamen van hun kerkenraad en hebben als zodanig ruime ervaring met classisvergaderingen of zijn daar specifiek voor aangewezen. Één van hen was meermalen synodelid. Voor de twee andere ouderlingen (respondent 2 en respondent 4) geldt eveneens dat ze lid zijn of waren van de moderamina van hun kerkenraden, maar ze hebben als bijzonderheid dat ze een afgeronde studie theologie aan de TUA hebben gevolgd. Ze functioneren tevens als pastoraal werker binnen de CGK en gaan ook voor in diensten. Deze positie maakt hun inbreng extra relevant, want met name zij

¹¹ Cameron, *Talking about God*, 64, 71, 72, 108.

¹² Cameron, H., Duce, C., *Researching Practice in Ministry and Mission* (London: SCM Press Editorial office, 2021), 19, 98.

worden nadrukkelijk geconfronteerd met de specifieke taakverdeling tussen ouderlingen en predikanten en met de knelpunten die daaruit kunnen ontstaan. De verschillende achtergronden van de vijf ouderlingen kunnen bijdragen aan de verrijking van de inbreng in het insiderteam.

Vanwege het exploratieve en kwalitatieve karakter van dit onderzoek is er niet naar gestreefd te komen tot een volledige representativiteit voor alle 180 CGK-gemeenten. Toch is er wel iets van te zeggen aan de hand van de omvang van de gemeenten waaruit de respondenten komen en aan de hand van het thema dat de CGK op dit moment zeer verdeelt, namelijk vrouw en ambt. De omvang van de gemeenten waar de vijf respondenten lid van zijn varieert tussen de plusminus 200 en ruim 500 leden, het CGK-gemiddelde is volgens het kerkelijk jaarboek 2025 van de CGK per 1-1-2025 370 leden. De gemeenten van de vijf respondenten hebben geen vrouwen in het ambt, behalve die van respondent 5. Daarmee komen de gemeenten enigszins overeen met de grootste gemene deler van de CGK-gemeenten. Tabel 1 geeft een overzicht:

Tabel 1

<i>Respondent code</i>	<i>Beklede functie</i>	<i>Aantal leden</i>	<i>Vrouw in ambt</i>
R1	Ouderling	Ruim 400	Nee
R2	Ouderling en theoloog	Ruim 200	Nee
R3	Ouderling	Ruim 400	Nee
R4	Ouderling en theoloog	Ruim 500	Nee
R5	Ouderling en synodelid	Ruim 500	Ja, samenwerkings-gemeente CGK/NGK

De eerste kerkrecht deskundige is een CGK-deputaat kerkorde en kerkrecht. De tweede is een ouderling/kerkrecht deskundige, synodelid en ook promovendus op de rechtspositie van de predikant. Vanwege zijn ouderlingschap is hij tevens opgenomen in het groepsinterview van cyclus 3 en te traceren als KO2. Hij is lid van een gemeente met ca 1.100 leden zonder vrouw in het ambt.

2.4 Onderzoeksinstrumenten

In de eerste interviewronde wordt gebruik gemaakt van de vraagstelling met vier deelvragen, namelijk: Hoe ervaren CGK-ouderlingen de taakverdeling en bevoegdheden conform KO CGK 2022 en zien zij al dan niet aanleiding tot eventuele veranderingen?

Vier deelvragen:

1. Hoe is de CGK georganiseerd volgens KO CGK 2022? Hoe wordt dit ervaren door ouderlingen met ervaring op meerdere vergaderingen, zijn er knelpunten?
2. Geeft de actuele situatie aanleiding tot herziening van de CGK-organisatie?
3. Zijn er bijbelse gronden of theologische overwegingen om tot een aanpassing te komen?
4. Hebt u voorstellen voor een andere ambtelijke taakverdeling?

Er is voor gekozen dit format niet te hanteren als een strak stramien, maar als open vraagstelling met zo weinig mogelijk sturing. De keuze is gemaakt om de respondenten zo veel mogelijk ruimte te bieden om eigen ideeën weer te geven en zijpaden te bewandelen om zoveel mogelijk nieuwe gezichtspunten op de problematiek te genereren. Bij de interviews in de tweede en derde actie-reflectie cyclus wordt uitgegaan van de opbrengsten uit de eerdere cyclus.

Drie van de vijf interviews zijn opgenomen en getranscribeerd.¹³ De ruwe transcripties zijn gecorrigeerd, geanonimiseerd en ter goedkeuring voorgelegd aan de geïnterviewden. Deze transcripten (en eventuele verslagen) zijn per actie-reflectiecyclus verwerkt tot een samenhangende opbrengst per cyclus door ze in te voeren en te analyseren met het programma ATLAS.ti. Tekstfragmenten uit de transcripten zijn voor de onderzoeker via een codetabel op basis van de codes R1 t/m R5, KO1 en KO2 te herleiden tot de daadwerkelijk geïnterviewden.

In cyclus 1 zijn uit de 5 transcripten van de 5 individuele interviews 81 fragmenten ingedeeld in 5 codegroepen en op het niveau van de codegroep (rood gemarkeerd) geanalyseerd, waaruit een eerste beeld is gevormd van de CGK-organisatie vanuit het perspectief van de 5 ouderlingen (opbrengst 1). Zie hieronder tabel 2. Als illustratie voor de werkwijze is aan het slot van dit hoofdstuk in tabel 3 weergegeven onder welke codenamen de fragmenten zijn gegroepeerd en hoe die ten behoeve van de analyse zijn gecombineerd tot 5 codegroepen. Een telefonisch interview met kerkrecht deskundige 1, aangevuld met mailverkeer, leverde als verslag dermate heldere en compacte input op dat geen nadere analyse via ATLAS.ti zinvol was.

In cyclus 2 is het groeps-interview met 5 ouderlingen volledig opgenomen, getranscribeerd en geanalyseerd op het niveau van 14 codes. De input is gebruikt om het eerste beeld van de CGK-organisatie te verfijnen en uit te breiden (opbrengst 2).

De opgenomen en getranscribeerde (twee) interviews met kerkrecht deskundige 2 zijn geanalyseerd op het niveau van 16 codes en leverden aanvullingen op voor het al verfijnde beeld van de CGK-organisatie vanuit het perspectief van ouderlingen en vormde samen daarmee de basis voor een concept artikel in Ambtelijk Contact waarin de opgedane ideeën zijn samengebracht.

Tabel 2. Registratie- en transcriptiemethode en analyses met ATLAS.ti

<i>Cyclus</i>	<i>Betreft</i>	<i>Registratie & transcriptie</i>	<i>Documenten in ATLAS.ti</i>	<i>Fragmenten</i>	<i>Codes</i>	<i>Code groepen</i>
1	5 ouderlingen individueel	Microsoft-teams	5	81	25	5
	Kerkrecht deskundige 1	Telefonisch met verslagen	Nvt	Nvt	Nvt	Nvt
2	Groep 5 ouderlingen	Philips VoiceTracer & Sembly transcript	1	115	14	Nvt
	Kerkrecht deskundige 2	Microsoft-teams	2	102	16	Nvt
3	Groep 5 ouderlingen	Philips VoiceTracer & Sembly transcript	2	60	29	
	1 ouderling	Microsoft-teams				

Het groepsinterview uit cyclus 3 had een afrondend karakter in de vorm van een discussie naar aanleiding van opbrengst 2 en ging vooral over het concept artikel waarin de resultaten tot op dat moment zijn weergegeven op basis van 5 thema's. Één ouderling kon niet en is de dag daarna geïnterviewd via teams. De ruwe transcripten van deze afrondende interviews zijn gecorrigeerd, geanonimiseerd en gearcheveerd, samen met de geluidsopnames. De belangrijkste opmerkingen daaruit zijn verwerkt in het uiteindelijke artikel voor Ambtelijk Contact en in de thematisch weergegeven resultatensectie van deze thesis.

¹³ In twee gevallen, de individuele interviews met ouderling 3 en 4, is hiervan afgeweken en was sprake van een interview met een door ouderling 3 en 4 goedgekeurd schriftelijk verslag.

Tabel 3: Name project: analyse alle vijf ouderlingen. 5 documents, 81 quotations, 25 codes, 5 codegroups		
<i>search code groups</i>	<i>search entities</i>	
Name	Show codes in group Art 31 en bevoegdheden ouderling	
- Art 31 en bevoegdheden ouderling	Name	Grounded
- Classis aangelegenheden	- Artikel 31 KO	4
- Kerkenraad issues	- bevoegdheden ouderling art 3 versus predikant	7
- Kerkorde knelt	- geschiedenis/ bijbelse achtergrond bevoegdheden	7
- Predikant centraal bij predikantentekort (veel vacant)	- kerkorde is impliciet over bevoegdheden ouderlingen	1
	4	19
<i>search code groups</i>	<i>search entities</i>	
Name	Show codes in group Classis aangelegenheden	
- Art 31 en bevoegdheden ouderling	Name	Grounded
- Classis aangelegenheden	- afvaardiging niet representatief voor CGK leden	4
- Kerkenraad issues	- deskundige per classis	1
- Kerkorde knelt	- deskundigheid afgevaardigden	4
- Predikant centraal bij predikantentekort (veel vacant)	- functioneren classis	3
	- kerkpolitieke positie predikanten	1
	- moderamen classis	4
	- ouderlingen op de classis	3
	- plaatselijk herkenning ipv naburige CGK's	4
	- taak classis	2
	- taak meerdere vergaderingen	2
	10	28
<i>search code groups</i>	<i>search entities</i>	
Name	Show codes in group Kerkeraad issues	
- Art 31 en bevoegdheden ouderling	Name	Grounded
- Classis aangelegenheden	- moeite vervulling ambten	1
- Kerkenraad issues	- vacante gemeentes gastpredikanten geen continuïteit	1
- Kerkorde knelt	- voorzitter kerkenraad	4
- Predikant centraal bij predikantentekort (veel vacant)	- vrouw en ambt	1
	- zittingsperiode ouderlingen	1
	5	8
<i>search code groups</i>	<i>search entities</i>	
Name	Show codes in group Kerkorde knelt	
- Art 31 en bevoegdheden ouderling	Name	Grounded
- Classis aangelegenheden	- kerkorde knelt anno 2024	7
- Kerkenraad issues	- nieuwe visie op taakverdeling in kerkorde nodig	4
- Kerkorde knelt	- persoonlijke pijn aan functioneren CGK	1
- Predikant centraal bij predikantentekort (veel vacant)	- procedures kerkorde te traag	3
	4	15
<i>search code groups</i>	<i>search entities</i>	
Name	Show codes in group predikant centraal (veel vacant)	
- Art 31 en bevoegdheden ouderling	Name	Grounded
- Classis aangelegenheden	- predikant centraal	7
- Kerkenraad issues	- predikantentekort	4
- Kerkorde knelt	- vacante gemeentes gastpredikanten geen continuïteit	1
- Predikant centraal bij predikantentekort (veel vacant)	- procedures kerkorde te traag	3
	4	15
5	25	81

Zoals ook in tabel 3 naar voren komt zijn er heel veel onderwerpen die samenhangen met de vraagstelling aan de orde geweest. Toch komen deze onderwerpen niet allemaal naar voren in de resultatensectie. In de derde cyclus zijn hierin door de insidergroep keuzes gemaakt. Doorslaggevend voor het weglaten van sommige besproken onderwerpen was de wens om tot een leesbaar en samenhangend verhaal te komen op basis van de vijf geselecteerde thema's.

De resultatensectie in deze studie is gemodelleerd op basis van dezelfde vijf thema's als het concept-artikel voor Ambtelijk Contact en bevat grotendeels dezelfde informatie, voornamelijk aangevuld met illustrerende quotes van de insidergroepleden.

Als onderzoeksinstrument is de eigen laptop uitgerust met professionele beveiligingssoftware. Samen met deze beveiliging is aangenomen dat het werken met software van Microsoft, zoals teams, voldoende waarborgen biedt voor vertrouwelijkheid. Voor de Sembly speech-to-tekst software is de privacy policy geraadpleegd en als adequaat beoordeeld. Dit is ook gedaan voor ATLAS.ti en het daaraan gelieerde Clever bridge.

Alle geïnterviewde ouderlingen en de twee kerkrecht deskundigen hebben het formulier Toestemmingsverklaring TUA '23 getekend. Zowel de getekende verklaringen als ruwe- en gecorrigeerde transcripties en verslagen zijn per deelnemer gearriveerd op een memorystick en voor een validatie- en betrouwbaarheidscheck door de begeleidende hoogleraar beschikbaar.

2.5 Sterke en zwakke punten van de gekozen TAR-methodologie

De definitie van TAR in één zin luidt als volgt: 'Theological Action Research is een partnerschap tussen een insiderteam en een outsiderteam om te komen tot onderzoek en gesprekken om theologische vragen te beantwoorden over de geloofspraktijk met als doel om tot vernieuwing van zowel theologie als praktijk te komen in de dienst aan Gods missie.'¹⁴ Een sterk punt is de gerichtheid op concrete vernieuwing van zowel theologie als praktijk. Dat kan in dit onderzoek bijvoorbeeld uitmonden in het publiceren van de bevindingen en aanbevelingen. Dit kan uiteindelijk uitmonden in concrete instructies of aanbevelingen met mogelijk aanpassing van de KO CGK 2022. Dit correspondeert met de doelstelling van TAR, namelijk om tot verandering te komen en niet te eindigen als een rapport in de la zonder verandering.¹⁵ De uitkomsten van het onderzoek kunnen aan het begin ervan niet worden voorspeld, hetgeen door bepaalde partijen als een risico kan worden gezien en dus als een stap te ver.¹⁶ Er klinkt in dit verband nog een waarschuwing (zwakte), namelijk dat er sprake is van een zekere asymmetrie in de mate waarop de vier theologische stemmen invloed hebben op verandering. Het punt is dat de normatieve stem, hier vertegenwoordigd door de KO CGK 2022, een bevoordeelde positie heeft in termen van een zekere structurele autoriteit.¹⁷ Dit effect wordt nog versterkt door de belangrijke positie van- en invloed van predikanten op de KO CGK 2022, zie hoofdstuk 1 en hun invloed op de taakverdeling en bevoegdheden. Wij proberen dit te ondervangen door het insiderteam samen te stellen uit ouderlingen die in cyclus 2 en 3 als zogenaamde 'insider' groep de rol op zich neemt van probleemeigenaar en suggesties doet voor het vervolg ('insider-led TAR').

¹⁴ Cameron, *Talking about God*, 63.

¹⁵ Cameron, *Talking about God*, 66.

¹⁶ Cameron, *Talking about God*, 68.

¹⁷ Cameron, *Talking about God*, 59, 60.

2.6 Verantwoording voor de plaats van de literatuur in deze thesis.

In deze thesis volgt dit hoofdstuk 'Methodologie' meteen op het hoofdstuk 'Inleiding'. Er ontbreekt een apart hoofdstuk 'Theorie', gebaseerd op de beschikbare literatuur.¹⁸ De reden is dat er geen literatuur beschikbaar is over hoe ouderlingen de organisatie van de CGK ervaren zoals die geregeld is in de (bestaande) kerkorde. Er is niet eerder onderzoek naar gedaan. De bestaande KO CGK 2022 en het spanningsveld waarin de CGK-ouderlingen tegenwoordig functioneren vormen wel elementen in de vraagstelling, zodat deze kerkorde samen met actuele documenten die het spanningsveld in de CGK schetsen als bronnen aan de orde komen, namelijk in de inleiding. Verder is uiteraard de relevante literatuur die samenhangt met de gevolgde methodologie genoemd.

Als over een onderwerp weinig literatuur bekend is (zoals in dit geval) wordt vaak gekozen voor een inductieve empirische onderzoeksopzet die begint met een observatie, in dit geval de hiervoor genoemde dynamiek en spanning rondom de ouderling die leidt tot de vraagstelling, hoe ouderlingen binnen dat spanningsveld de CGK-organisatie ervaren. Vervolgens volgt het verzamelen van data en het ontdekken van patronen, twee stappen die hun plek vinden in de gevolgde TAR-methodologie. De resultaten zijn vervolgens thematisch weergegeven, gevolgd door een conclusie en discussie. Daarbij is de literatuur gebruikt om het veld te verkennen en het onderzoek methodologisch te onderbouwen, maar ook om achteraf de bevindingen te positioneren binnen de bestaande kennis en te theoretiseren. Dit laatste is uitgebreid gedaan.

Tijdens dit TAR-proces heeft het team van ouderlingen meermalen de vraag gesteld naar de historische verklaring voor de gevonden resultaten. Aan de hand van Heitink¹⁹ was er binnen het bestek van de derde actie-reflectie cyclus beperkte ruimte voor om daarop in te gaan, het antwoord op deze vraag bleef grotendeels open. Omdat hier veel belang aan werd gehecht door de insidergroep met het oog op een vervolg is in de discussie ruim aandacht besteed aan de literatuur om zo de bevindingen te positioneren binnen de bestaande kennis.

¹⁸ Er is uitvoerig historisch onderzoek gedaan naar ambtstructuur en de geschiedenis van het ambt in en na de reformatie, maar het is - lopende het proces van schrijven - verstandiger gebleken om de resultaten hiervan een andere plek te geven en wel als interpretatie van de uitkomsten van het onderzoek in hoofdstuk 5.

¹⁹ Heitink, Gerben, *Biografie van de dominee* (Baarn: Uitgeverij Ten Have, 2001).

3. Resultaten

De vraag hoe ouderlingen de organisatie van de CGK en de taakverdeling en bevoegdheden ervaren zoals die zijn geregeld in de Kerkorde van de CGK en of zij aanleiding zien tot eventuele veranderingen is besproken in de drie genoemde cycli door het insiderteam van ouderlingen met reflectie daarop van kerkrecht deskundigen en een korte theologische reflectie, zoals hiervoor is toegelicht aan de hand van figuur 2. Om tot een leesbare weergave van de resultaten te komen zijn die weergegeven aan de hand van vijf thema's; (1) Balans in verdeling van taken en bevoegdheden tussen predikanten en ouderlingen (2) De kerkorde onder de loep; kerkenraad, classis en synode (3) Bevoegdheden en toerusting van ouderlingen (4) Onduidelijkheden over kerkelijke regels en (5) Bijbelse onderbouwing van de ambten is niet zo eenduidig.

De resultaten uit dit hoofdstuk zijn in de vorm van een conceptartikel voor Ambtelijk contact met het insiderteam besproken en op basis daarvan aangepast. De besproken kerkordelijke en theologische reflecties uit de literatuur zijn daarin verwerkt. De hoofdtekst van deze resultatensectie komt grotendeels overeen met de tekst van het genoemde artikel. Als toelichting bij de hoofdtekst zijn citaten uit de interviews opgenomen in kleiner lettertype en inspringend weergegeven. Maar ook zonder deze citaten vormt de hoofdtekst op zich een goede weergave van de resultaten, het lezen van de citaten is optioneel.

De resultaten zoals hieronder opgenomen kwamen tot stand met inbreng vanuit ieders specifieke ervaring aangevuld met levendige discussies in de groepsinterviews. Dit leidde tot een slottekst waarin alle opmerkingen uit de insidergroep zijn verwerkt. Op het punt van de arbeidsovereenkomst voor predikanten uitte een deelnemer twijfels vanwege zijn beperkte deskundigheid op dit vlak. Dit is in de tekst weergegeven met een noot.

3.1 Balans in verdeling van taken en bevoegdheden tussen predikanten en ouderlingen.

De gedeelde visie die in de drie gespreksrondes naar voren kwam was dat er meer balans gebracht zou moeten worden in de verdeling van taken en bevoegdheden ten gunste van de ouderling. De taakverdeling en organisatie van de CGK is te veel een zaak van de predikanten. Taken en bevoegdheden liggen kerkordelijk te eenzijdig bij de theologisch opgeleide dominees. Zij zijn als theologisch geschoolde fulltimers volgens de kerkorde bij voorkeur voorzitter van de kerkenraad, zijn altijd afgevaardigd naar de classis, bemensen in de praktijk het classismoderamen, de moderamina van de Particuliere Synode (PS) en GS en de meeste deputaatschappen. Tevens vormen predikanten het curatorium van de TUA dat weer bepaalt wie er wel of niet toegelaten worden als nieuwe predikanten. Op de classis zijn de predikanten altijd afgevaardigden van hun kerkenraden, maar ze hebben op de classis ook een zware stem in de toelating van elkaar als collega predikanten, de classis is zelfs bevoegd tot ontheffing en tot uit het ambt zetten van predikanten. Daarmee is de cirkel rond.

Ouderlingen met hun bredere ervaring in het maatschappelijk leven zijn meestal maar vier jaar ambtsdrager, hebben als vrijwilligers beperkte tijd, zijn incidenteler afgevaardigd (soms bij toerbeurt) en hebben daardoor minder kennis en ervaring op meerdere vergaderingen. Ze zijn meestal niet theologisch of kerkordelijk geschoold en ze hebben daardoor minder inbreng. Dit is bestendigd in de kerkorde die sleutelposities toewijst aan de predikanten. Ouderlingen kunnen als afgevaardigde van hun kerkenraad wel onafhankelijker optreden, de classis heeft voor hen niet dezelfde rol zoals die hierboven is aangegeven voor predikanten. Zo is eventuele afzetting van ouderlingen primair een zaak van kerkenraden. Voor ouderlingen ligt het zwaartepunt vooral bij de

kerkenraad die hen afvaardigt. Maar is daarmee de bovenplaatselijke organisatie niet te veel in de handen van de predikanten gelegd?

3.2 De kerkorde onder de loep; kerkenraad, classis en synode

We hebben hierboven gezien dat de kerkorde veel taken en bevoegdheden in de handen van de predikanten legt. De insidergroep ziet dat terug in de kerkordeartikelen 37 (Kerkenraad), 41 (Classis), 42 (Adviserende leden) en 44 (over kerkvisitatie) die hieronder de revue passeren. Daarbij komen met het oog op de betekenis van de classis voor de predikant de artikelen 11 (Levensonderhoud en ontslag van een predikant) en 12 (Overgang tot een andere staat des levens) en artikel 79 (Censuur over ambtsdragers) aan de orde. We bespreken ze hierna in die volgorde en sluiten af met artikel 50 (Generale synode).

Artikel 37 bepaalt dat in de kerkenraad bij voorkeur de predikant – en indien er meer zijn dan één, de predikanten om beurten voorzitter zijn. Blijkbaar worden predikanten daar op voorhand geschikter voor geacht dan ouderlingen. Als dat het geval is, dan is dat volgens het insidersteam ook prima. Het insiderteam denkt echter dat het vaak beter kan zijn dat de predikant niet voorzitter van de kerkenraad is. Een predikant kan met zijn opleiding en ervaring veel inbreng hebben en dat past minder goed bij de voorzittersrol. De voorzitter dient zich te concentreren op het ordelijk verloop van de vergadering. Juist als de predikant niet voorzitter is ontstaat voor hem meer ruimte om zelf deel te nemen aan het kerkenraadsgesprek. Bovendien zijn er meestal genoeg ouderlingen met veel vergaderervaring in het maatschappelijk leven die dat goed of zelfs beter kunnen.

‘En we hebben er nu voor gekozen om, dat niet de predikant de vergaderingen leidt, maar, zeg maar, de ouderling-voorzitter dat doet en dat heeft een beetje als achtergrond, vaak heb je als predikant een bepaalde inbreng, zeg maar, vanuit je rol, dus als predikant inbreng in de vergadering. En dan kan het gewoon goed zijn, dat je, zeg maar, ik zeg wel eens dat degene die veel inbreng heeft in de vergadering is wat minder geschikt om de vergadering te laten leiden. Dus op die manier hebben we gekozen voor deze, voor deze rolverdeling.’

Artikel 41 bepaalt dat in elk geval de predikant en daarnaast een ouderling afgevaardigd worden naar de classis. En *artikel 42* bepaalt dat – als er meer dan één predikant is die predikanten ook altijd afgevaardigd zijn als adviserend lid van de classis. Kortom, de predikanten komen als fulltimers in een loopbaan van zo’n 40 jaar ongeveer 80 keer op de classis. Ouderlingen komen als vrijwilligers met een reguliere zittingstermijn van vier jaar soms maar één keer en in een gunstig geval vier tot acht keer op de classis.

‘Mijn ervaring is dat standaard de predikant daar naartoe gaat. Ik zou niet precies weten hoe dat in de kerkorde is vastgelegd, maar je ziet in de praktijk dat standaard dat de predikant is. En hoe andere gemeenten dat doen weet ik niet, maar vanuit mijn gemeente A wordt er gewoon gerouleerd. En dat betekent dus dat je, als je een periode van 4 jaar in de kerkenraad zit, dat je 1, hooguit 2 keer op een classisvergadering komt, dan val je dus midden in een proces waarvan je zeg maar de historie niet kent en dat betekent ook dat je inbreng op dat moment, ja, redelijk beperkt blijft. En predikanten die daar altijd zitten, ja die weten van de hoed en de rand, die kennen de voorgeschiedenis van bepaalde onderwerpen, uh, en dat is ook een situatie waarvan je denkt van nou, dan zou ook, denk ik, een stukje inbreng vanuit ouderlingen die ook in die zin een andere maatschappelijke betrokkenheid hebben, zou dat wel positief zijn.’

Classisvergaderingen zijn vaak midden in de week op een normale werkdag, dus zijn aanwezige ouderlingen meestal pensionado’s. In elk geval geeft de geschetste situatie ze qua inbreng een grote achterstand op de altijd aanwezige predikanten. Het insiderteam denkt dat dit beter kan door verplaatsing van het vergadertijdstip naar een avond en minder onderwerpen op de agenda.

Bijvoorbeeld door verslagen van plaatselijke gemeenten (artikel 41 en 44) niet allemaal de revue te laten passeren maar alleen die gemeenten die het advies van de classis vragen.

Volgens [artikel 41](#) dienen predikanten bij toerbeurt voorzitter van de classis te zijn. In de meeste classes is geregeld dat de predikanten roulerend het hele moderamen van de classis vormen. Dat kan ook moeilijk anders, zolang de classicale vergadersystematiek geheel is ingericht op de predikanten/fulltimers. Zolang dat niet verandert blijft de classis een vergadering die in de praktijk gedomineerd wordt door predikanten. Als dit wordt aangevuld met onderlinge classicale studiegroepjes van predikanten, dan completeert dat het beeld; de classis is 'hun ding'.

'Nu wordt er zelfs niet naar de kwaliteit van een ouderling gekeken, maar stel dat de gemeente A aan de beurt is om de voorzitter te leveren. Dan heb je toevallig geen predikant [...] Waarom slaan we gemeente A dan over in het roulatieschema en gaan we naar kerk B? [...] Maar ik zie niet in waarom een voorzitter van de kerkenraad, een ouderling, hè, niet voorzitter van de classisvergadering kan zijn. Want daarvoor geldt hetzelfde argument als voor de kerkenraadvergaderingen. En ik ben ervan overtuigd dat heel veel mensen een maatschappelijke positie bekleden waarin ze heel veel vergaderingen voorzitten en dat tien keer beter kunnen dan de predikant die dan toevallig roulerend aan de beurt is.'

De vraag is of de huidige classispraktijk een gezonde situatie vormt. Zeker gezien de sleutelrol die de classis heeft bij cruciale beslissingen over ontslag, schorsing, afzetting of losmaking van predikanten ([artikel 11](#) kerkorde) en bij het aannemen van een andere baan ([artikel 12](#)), bij ontheffing uit het ambt (artikel 12 lid 3) of bij het op non-actief stellen ([artikel 79](#) lid 4). Dat leidt ertoe dat predikanten een grote rol hebben in zaken die over hun collega's gaan waar ze jaren mee hebben opgetrokken.

'Dat daar dus collega's zitten die nu een heel ander belang dienen. Terwijl ze over een maand zelf slachtoffer kunnen zijn van een kerkenraad die hen weg wil hebben en dan worden ze zelf door hun collega's gefileerd. Het systeem deugt gewoon niet.'

Binnen het insidersteam gaan stemmen op die voorstander zijn van een reguliere arbeidsovereenkomst voor predikanten, zodat er meer onafhankelijkheid ontstaat.²⁰ Dat zou voor de predikant een betere rechtsbescherming kunnen bieden. Ook ontstaan er dan meer mogelijkheden voor deeltijd en beperkte looptijd, wat van belang is voor krimpende gemeenten. In het buitenland is dit een veel voorkomende situatie.

Zoals we zien rijkt de rol van de classis ver. [Artikel 44](#) van de kerkorde regelt het toezicht van de classis op de plaatselijke gemeenten. Dit artikel schrijft voor dat dat moet gebeuren door de twee meest ervaren predikanten uit de classis waarvan er één vervangen kan worden door een bekwame ouderling. Het insidersteam stelt vast dat dit artikel niet meer zo werkt en dat er in de praktijk meerdere predikanten, ook met beperkte ervaring en emeriti predikanten, worden ingeroosterd voor kerkvisitatie. Hoogstzelden is dat een ouderling. Het komt voor dat een classis met circa twaalf gemeenten maar vier predikanten heeft. Het lijkt daarom tijd om de ervaren ouderlingen wat meer vertrouwen te geven in de rol van visitator. Misschien geeft dat ook een voordeel voor de bezochte gemeenten vanwege hun bredere maatschappelijke ervaring en hun praktisch oog voor de context waarin gemeenten functioneren.

'Waarom zouden ouderlingen dat niet doen? Kerkvisitatie, dat het belangrijk is dat dat eens in de zoveel tijd gebeurt, dat moeten, let wel, de meest ervaren predikanten uit de classis doen. Eigenlijk ook niet ds. X, want die is nog niet ervaren. En daarbij moet je je realiseren dat er classes zijn met uh, nou twaalf gemeentes en vier predikanten. En er zijn twee jonge jongens bij, dus er blijven er twee over. Nou ja, laat ik maar zeggen de synode spreekt daarover en die zegt dat de ervaren

²⁰ Één van de ouderlingen uitte reserves op dit punt. Hij achtte zich onvoldoende deskundig op dit vlak.

predikanten dat moeten doen, en, nou ja, heel terughoudend, als dat dan echt niet anders kan kan een ouderling mee. Het is ook weer (WE: deze synode) aan de orde geweest, ja. Want er is een instructie van de kerken, en dat was geloof ik van het noorden, waar ze met heel weinig predikanten zitten. Die wilde het of om de 2 jaar, of die wilde iedereen mee laten doen en ook twee ouderlingen dat laten doen. Nee, daar werd indringend over gesproken, dat moesten echt die dominees doen die veel ervaring hadden, die wisten dat, dat moesten zij doen. [...] consulent was een ding hè, maar ik denk kerkvisitatie is ook iets, waarin prima diezelfde ouderlingen die ervaring hebben, ingeschakeld kunnen worden. Dus als je het hebt over die nieuwe structuur en waar zou aandacht voor moeten zijn, dan is het ook voor de consulent, maar dan is het ook voor de kerkvisitator.'

Artikel 50 (Generale synode) lijkt er volgens lid 4 impliciet vanuit te gaan dat eerste en tweede scriba van de synode predikanten zijn, gezien het verzoek aan 'de kerken die zij dienen hen voor een bepaalde tijd vrij te stellen van hun gemeentelijke arbeid'. Het reglement van de generale synode²¹ is eveneens indirect in haar formuleringen en bepaalt impliciet dat ook de preses en de assessor predikanten dienen te zijn. Dit reglement bepaalt namelijk dat op de avond voorafgaande aan de opening van de synode 'een ambtelijke dienst des Woords belegd wordt met als voorganger in deze bidstond de preses of bij diens ontstentenis de assessor van de laatstgehouden synode'. De praktijk dat het GS-moderamen uit predikanten dient te bestaan is dus vergelijkbaar met die van de classes. Op deze wijze vormt het moderamen van de synode niet een afspiegeling van de synode die uit 24 predikanten, 24 ouderlingen en 4 diakenen bestaat.

'Maar, even in zijn algemeenheid Willem, wij zijn een domineeskerk. En daar moeten wij een keer vanaf. Want het feit dat het moderamen nu, van de Generale Synode, uit 5 predikanten bestaat, is getalsmatig onjuist. Simpelweg. We hebben 24 predikanten, We hebben 24 ouderlingen en 4 diakenen.'

3.3 Bevoegdheden en toerusting van ouderlingen

Naast de kerkordelijk bepaalde bestuurlijke voorkeurspositie hebben predikanten ook – en deels terecht – exclusieve bevoegdheden met betrekking tot bediening van Woord en sacrament. Het insiderteam vindt het belangrijk dat de CGK goed opgeleide predikanten heeft, maar vindt ook dat hun exclusieve rol in de kerkorde te ver rijkt. Ouderlingen – zeker theologisch geschoolden – zouden meer bevoegdheden kunnen krijgen met betrekking tot bediening van Woord en sacrament en bijvoorbeeld bij het afnemen van belijdenisvragen.

'Ik heb een keer gezegd tegen een hervormd predikant, gewoon een gast met beide voeten in de grond, een legerpredikant, ik doe niet aan woordbediening, ik spreek namelijk een stichtelijk woord. Hij kijkt me echt ongelooflijk verbaast aan, van hé, en wat is dan het verschil? Ik zeg, dat kan ik, serieus, niet uitleggen. Ik geloof ook dat er geen enkel gemeentelid is die dat jou kan uitleggen. Ik geloof zelfs, heel principieel, dat als mensen onder mijn stichtelijk woord bij mij in de kerk zijn, en reageren, niks mee te maken, dat is ten verderfenis. En als ze zeggen, dit Woord ontvang ik, dat het ten zegen is. En dat is exact hetzelfde, die sleutel van het hemelrijk, zoals de catechismus erover spreekt, dat is exact hetzelfde als bij een woordbediening.'

Daarvoor is het wel nodig dat er opnieuw aandacht besteed wordt aan de positie van de ouderling. We kennen nu feitelijk alleen de formeel theologisch-wetenschappelijke opleiding tot vrijgesteld ouderling (= predikant). De andere ouderlingen zijn vaak goed opgeleid in andere vakgebieden en/of hebben soms leidinggevende functies in het maatschappelijk verkeer. Een centraal opgezette cursus voor ouderlingen of jongere gemeenteleden die het ambt willen overwegen met een deel over hoe we Kerk van Christus willen zijn, Schrift en belijdenis en een kerkordelijk deel,

²¹ *Huishoudelijk reglement generale synode Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, naar besluit van de GS Urk-Maranatha/Nunspeet 2013, gewijzigd naar besluit van de GS Nunspeet 2016-2017, en GS Dordrecht/Nunspeet 2019-2022, 2*

bijvoorbeeld via een modulair opgebouwd leerplan in de vorm van e-learning, is een mogelijkheid. Een dergelijk instrument kan het kennisniveau van ouderlingen verbeteren en kan hun kerkelijke inzetbaarheid vergroten. Ouderlingen met ervaring, wijsheid en visie zouden – zeker met een aanvullende toerusting- in aanmerking kunnen komen voor bredere bevoegdheden. Dit zou betrekking kunnen hebben op vormen van bediening van Woord (breder dan preeklezen) en sacrament, het afnemen van belijdenisvragen, of bijvoorbeeld het leiden van rouwdiensten (art 61 KO). Gezien het groeiende aantal vacante gemeenten kan dit zeer dienstbaar zijn.

Maar je vraagt naar een theologisch iets, om te veranderen, dan denk ik aan de uitstorting van de Heilige Geest. Daar staat, wat de profeet Joël zegt, dat haalt Petrus daar aan. En het zal zijn als in de laatste dagen, zegt God, dat Ik zal uitstorten van mijn Geest op alle vlees. Uw zonen en dochters zullen profeteren, uw jonge mannen zullen visioenen zien en uw ouderen zullen dromen dromen. En ook op mijn dienaren en mijn dienaressen zal ik in die dagen van mijn Geest uitstorten en zij zullen profeteren. Daar wordt, uhh, de Geest is ook aan de gemeenteleden gegeven. Ga dat niet beperken tot die predikant, en zelfs niet tot de ambtsdragers. Maar ga nu eens bij ons verdisconteren dat we eens meer moeten luisteren naar de Geest. Bij wie manifesteert die zich, en waarom? [...] Versteeg, die zei, in de Bijbel gaat het met de name over de gaven van de Geest en wij hebben dat ergens gekanaliseerd in de ambten. Is dat fout? Niet persé, maar op dit moment gaat het wel knellen.

Hiervoor zou een plan voor bevoegdheden, misschien deels gekoppeld aan opleidingen ontworpen kunnen worden. Maar in plaats van stimulering is er nogal eens sprake van verdere beperking. Om dit te illustreren het volgende voorbeeld.

De generale synode heeft in 2022 extra restricties verbonden aan de mogelijkheden om broeders voor te dragen aan de classis om een stichtelijk woord te spreken en andere arbeid in de gemeente te verrichten conform artikel 3 KO. Vanwege geconstateerde ‘wildgroei’ (acta GS 2022 pag 392, 962, 1988) is besloten aan artikel 3 lid 1 aanvullende voorwaarden toe te voegen, waaronder de voorwaarde dat hiervoor nu eerst moet worden aangetoond dat er sprake is van een ‘noodsituatie’. Hoe die ‘wildgroei’ is geconstateerd is niet duidelijk, want er kwam in de laatste zes jaar per saldo slechts één artikel 3 KO gerechtigde bij, het waren 24 in 2019 en 25 in 2025 (Jaarboeken CGK 2019 en 2025 beide pag 61). Vanwege deze zorg over wildgroei heeft GS voor de zekerheid een extra vraag toegevoegd aan de vragenlijst voor kerkvisitatie. Als predikanten iets uit handen geven is er blijkbaar veel zorg ‘dat het fout gaat’. Om dat te voorkomen is een almaar groeiend aantal vragen (inmiddels totaal 107) bij wijze van checklist opgenomen in het reglement voor kerkvisitatie.

Hiervoor werd genoemd dat meer bevoegdheden voor ouderlingen zeer dienstbaar kan zijn, zeker met het oog op het groeiende aantal vacante gemeenten. Maar het insiderteam onderkent de realiteit dat kerkenraden ook grote moeite hebben met het vinden van voldoende ouderlingen. En als het dan al lukt en ze zich geroepen voelen, zitten die dan te wachten op opleidingen en meer taken en bevoegdheden? Vermoedelijk niet.

Ik denk dat veel jonge ambtsdragers ook nog een gezin hebben, die hebben een partner die werkt, die hebben wat weinig tijd, hè. Die hebben zich dan uiteindelijk bereid verklaard, hebben zich geroepen gevoeld, om dan toch kerkenraadslid te worden, maar zijn niet bereid daar veel meer energie in te steken dan echt nodig is. Die tijd hebben ze gewoon niet.

In de bestaande situatie anno 2025 wordt dat ook niet van hen verwacht, het verwachtingspatroon ligt nu, samen met de vele taken en bevoegdheden bij de predikant. Maar zeker gezien het grote aantal vacante gemeenten is dat een ongewenste situatie en is het juist gewenst de predikanten te ontlasten. Voor deze verandering zal tijd en een creatief proces van stimuleren nodig zijn.

Je zou zelfs, je zou zelfs kunnen zeggen, van twintigers die in principe bijvoorbeeld, die, die geïnteresseerd zijn, zonder dat ze ambtsdrager zijn, laat ze zo’n cursus doen. Dus, zo van, dat zijn vaak mensen, die dan, of vaak, maar, uh, wellicht hebben die nog wat minder andere

verplichtingen, uhh, pakken dingen misschien nog sneller op, hebben daar wat meer tijd voor, dus ik zou dat niet willen beperken tot uh, ambtsdragers, maar ook mogelijke potentiële ambtsdragers.

3.4 Onduidelijkheden over kerkelijke regels

Als pril begin van verandering is er soms ook sprake van verruiming van de bevoegdheden van ouderlingen. Ten aanzien van de zegen besloot de synode van 2022²² dat het kerkenraden vrij staat ook ouderlingen (maar geen studenten of hen die een stichtelijk woord spreken) toe te staan de zegengroet aan het begin van de eredienst en de zegen aan het einde ervan, uit te spreken, met de bijbehorende gebaren. Hier is dus sprake van een verruiming in plaats van een beperking. Dit roept de vraag op of het uitspreken van de zegen door ouderlingen in andere situaties is toegestaan, bijvoorbeeld in een belijdenisdienst. Dit is nog onderwerp van discussie, de meningen van kerkrecht deskundigen zijn hierover verdeeld. Zo is het bijvoorbeeld niet duidelijk of een ouderling bij zijn eigen belijdeniscatechisanten de belijdenis mag afnemen.

‘En ze zeggen het ook zelf. Waarom doe jij het niet? Ja, mag niet. In 1953 heeft synode het gezegd, het mag niet. En aangezien ik me toch aan de regel houd, dus doe ik het op deze manier. Maar goed, er zit een weeffout in, want als een ouderling de zegen mag uitspreken met de bijbehorende gebaren, dan mag die natuurlijk ook de zegen bij bevestiging van ouderlingen en diakenen doen. Een zegen uitspreken bij een huwelijk, een zegen uitspreken bij belijdenis doen, dat lijkt mij logisch. Dat kan ook niet anders. [...] Dus daar zou heel snel over nagedacht moeten worden, ook op de synode, van hé, om die weeffouten zeg maar eruit te halen. En dan zijn wij ook als gemeente A, alweer geholpen. Niet elke keer bij bevestiging van ambtsdragers toch weer kijken, wie gaat het doen. Bij een huwelijk ook, bij ja, bij een doop, ja dat wordt lastig, het wordt me ook gewoon gevraagd van hé, waarom jij niet, ja het is een sacrament en er zijn echt duidelijke regels voor, dus daar moet echt gewoon op hoog niveau over moet er gepraat worden en overeenstemming over komen. Maar ik denk diep in mijn hart als je ouderling bent, dan zou je gewoon de toestemming moeten hebben, het recht moeten hebben, de bevoegdheid moeten hebben om ook de sacramenten te bedienen. Uiteindelijk, ja. Maar het moet gewaarborgd worden in de ambten, dus van ouderling. Dus niet aan een preekbevoegdheid. Een voorbeeld is ook het voorgaan in begrafenisdiensten onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad. Dat ontlast de consulenten.’

Het is dus soms onduidelijk wat de kerkelijke regels zijn. Synode uitspraken gelden voor het hele kerkverband, maar hoe komt iets in de kerkorde terecht en welke afspraken halen de kerkorde niet en blijven ergens in de vuistdikke acta van de betreffende synodes verstopt? Daar is geen vaste regel voor. Het hangt maar net af van de oplettendheid en inventiviteit van de betreffende synodecommissie of het moderamen. Als in de besluittekst is opgenomen dat iets in de kerkorde komt, dan komt het erin. Als dat niet gebeurt, krijgt het ook geen plaats in de kerkorde. Zo vind je veel synodebesluiten dus nergens terug in de kerkorde.

3.5 Bijbelse onderbouwing van de ambtsstructuur is niet zo eenduidig

Het insiderteam besprak oriënterend een aantal bijbelse en theologische kanten over de ambten en de taakverdeling daartussen. Daarin kwamen de gemeentestichtingen en aanstelling van oudsten in Handelingen aan de orde. Er lijkt dan echter nog geen sprake te zijn van een uitgewerkte leiderschapsstructuur. Wel wordt in 1 Timotheüs 5 vers 17 benadrukt dat oudsten die goed leiding geven dubbel beloond dienen te worden, vooral degenen die zich toeleggen op het onderricht en de prediking.

‘Als je kijkt bijvoorbeeld, als je kijkt naar de situatie van het boek Handelingen, Paulus op zendingsreis, hij stichtte gemeentes, her en der, dan is dat soms 1, 2, 3 jaar, maximaal denk ik, en dan is zo'n gemeente die staat op zichzelf, dan worden daar denk ik oudsten aangesteld, en die

²² Besluiten generale synode Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland Dordrecht-Nunspeet 2019-2022, Ambtelijk Contact Extra uitgave 2022 – jaargang 61,17.

oudsten die hebben alle bevoegdheden die nodig zijn om die gemeente te leiden. Die hebben denk ik geen consulent die ze oproepen of, uhh. Ja, maar dat is zo mijn gevoel, hè, het zou het beste kunnen dat ik bepaalde bijbelse aspecten nu even over het hoofd zie. Maar als ik daarna terugdenk, dan denk ik van hé, en je moet natuurlijk altijd een beetje voorzichtig zijn om een op een dingen te vertalen na vandaag de dag, de situatie is anders. Maar als basis mag je daar wel naar kijken, lijkt het mij.'

'Ja broeders, dat staat er, ik denk dat je er dus ook gewicht aan moet toekennen, maar wat net werd gezegd, dat geldt natuurlijk wel, Paulus was daar een jaar, anderhalf- twee jaar geweest, die mensen werden aangesteld en die hadden geen theologische scholing, hè. Wat wisten die nu eigenlijk? Die wisten, want die hadden ook geen bijbel, tenminste niet deze, die wij hebben, hè. Ze moesten zich zien te redden. En die deden dat. En wij hebben alles wel helemaal ingekaderd, functie dit, functie dat, functie zo.'

'Ja, maar om even aan te geven dat je blijkbaar in de tijd dat gemeenten ontstonden, ook al een soort onderscheid had tussen mensen die zich nadrukkelijk met het Woord bezighielden en mensen die dat wat minder nadrukkelijk deden, blijkbaar.'

Naast het bovenstaande werden andere Schriftgedeelten besproken. Echter werd in deze bijbelse gegevens geen goede rechtvaardiging gevonden voor het grote onderscheid dat nu gemaakt wordt tussen de bevoegdheden en taken van de predikant en de ouderling. Daarom is een korte reflectie vanuit de literatuur opgesteld en door het insiderteam besproken.

Prof. Heitink²³ schrijft dat de Reformatie op zoek was naar de oorspronkelijke bijbelse visie op kerk en ambt en zo een einde wilde maken aan de kerkelijke machtsuitoefening door 'het pausdom'. Maar daar zat nu net de moeilijkheid. De bijbel is niet zo duidelijk over het ambt. Het ambt wordt gezien als een gave van de Geest in de vorm van dienst aan de gemeente. Het laatste gaat terug op Jezus zelf. Hij sprak: 'Ik ben in uw midden als één die dient' (Lucas 22;27). Als ambt iets van Christusrepresentatie zal inhouden, dan alleen in termen van navolging en dienst, uitgaande van het model van de voetwassing (Johannes 13). Vervolgens schetst Heitink enkele lijnen die zijn gevolgd bij de uitwerking door de Reformatoren en door de Rooms Katholieke kerk.

Prof Selderhuis schrijft in het Handboek Gereformeerd Kerkrecht²⁴ onder meer het volgende: 'De Bijbel biedt geen kant – en klare ambtsstructuur. Een kerkenraad met ouderlingen en diakenen vinden we in de Schrift net zomin als een kerk geleid door een paus [...] In de gereformeerde traditie is [...] gekozen voor de drieslag predikant, ouderling en diaken. De predikant komt in de Bijbel echter niet voor, terwijl de profeet en de evangelist die de Schrift wel noemt in de gereformeerde traditie als ambt niet voorkomen. Dat laat zien dat de kerk keuzes heeft gemaakt over hoe zij de bijbelse gegevens over het ambt in de actuele situatie toepast en dat er dus ook ruimte is om vanuit die gegevens tot andere toepassingen te komen.' En ook het rapport 'Zoek eerst het koninkrijk van God'²⁵ kwam tot de conclusie dat de Bijbel geen blauwdruk geeft voor een kerkorde. Hoe is de ontwikkeling naar de huidige situatie dan wel te verklaren?

Prof Heitink heeft dit beschreven in de genoemde Biografie van de dominee.²⁶ Hij concludeert dat de dominee in de kerken van de Reformatie altijd een centrale figuur is geweest, die hoge achting verdient en krijgt. Calvijn spreekt in zijn Institutie weliswaar over 'een of ander mensje uit het stof verzezen die in naam van God spreekt', maar zegt tegelijkertijd dat wij 'onze vroomheid en onze

²³ Heitink, Gerben, *Biografie van de dominee* (Baarn: Uitgeverij Ten Have, 2001), 45-46.

²⁴ Selderhuis, Herman J. (ed.), *Handboek Gereformeerd Kerkrecht*: (Heerenveen: Groen, 2019), 219

²⁵ Taakgroep 'samen kerk-zijn', 'Zoek eerst het Koninkrijk van God' – een weg terug uit de impasse: *Rapport van de commissie kerk-zijn met samenvatting*. (Productie: Buijten & Schippersheijn. Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland 2023), 6.

²⁶ Heitink, Gerben, *Biografie van de dominee*. (Baarn: Uitgeverij Ten Have, 2001), 29-39.

eerbied tegenover God bewijzen, als we ons gaarne laten onderwijzen, hoewel de dienaar in geen enkel opzicht boven ons uitsteekt'. Het is daarom opvallend dat de kerken van de Reformatie nogal eens domineeskerken geworden zijn, omdat centraal thema van de Reformatie was dat elk mens zonder heilsbemiddeling van een geestelijke, alleen door het persoonlijk geloof in Christus vergeving van zonden ontvangt. Hierin werd juist de breuk met de Rooms-Katholieke Kerk zichtbaar. In dat licht is de in dit onderzoek gesignaleerde 'domineeskerk' binnen de CGK problematisch te noemen. Die heeft volgens Heitink vooral voeten aan de grond gekregen via Calvijns opvolger Beza, die de handhaving van Gods geboden benadrukt in de verantwoordelijkheid van de kerk. Hij vergeleek de kerkenraad zelfs met het Joodse sanhedrin en benadrukte het aristocratisch 'tegenover' van de kerkenraad. Dit leidde er onbedoeld toe dat de dienaar des Woords neerstreek op het pluche van de geestelijke stand en hier in de loop der tijd zeer aan gehecht bleek te zijn. Dit werkte door tot in de Dordtse Kerkorde. De praktijk werd dat de predikanten nogal eens een heersende positie gingen innemen binnen de kerkenraad. Zij hadden een opleiding achter de rug, waren de volledige week in de gemeente werkzaam en waren benoemd voor het leven. Waar de ouderlingen na een aantal jaren terugtraden, bleven de dominees langer en kon er geleidelijk aan een domineeskerk ontstaan. Het mensje uit het stof werd iemand die dubbele eer waardig werd. Aldus prof Heitink.

Het insidersteam herkent in haar eigen bevindingen heel duidelijk het beeld van een domineeskerk dat door prof. Heitink is geschetst.

4. Conclusie

De gepresenteerde resultaten geven een antwoord op de vraag hoe ouderlingen de taakverdeling en bevoegdheden conform KO CGK 2022 ervaren en of zij al dan niet aanleiding zien tot eventuele veranderingen.

Uit hun bevindingen blijkt dat de predikanten als theologisch geschoolde fulltimers niet alleen de dienst van het Woord, maar ook het bestuur van de bovenplaatselijke kerk toegewezen hebben gekregen. De kerkorde kent aan de ouderlingen met hun bredere maatschappelijke ervaring beperkte taken en bevoegdheden toe. Het insidersteam vindt dat hierin meer balans moet worden gebracht. De kerkordelijke praktijk verankert de ervaren disbalans door de voorzittersrol van kerkenraad bij voorkeur toe te wijzen aan de predikanten, evenals de bezetting van de moderamina van classis en synode. De classis wordt gedomineerd door predikanten, maar ze zijn daarbij tegelijkertijd ook zeer bepalend bij losmaking, ontheffing en schorsing van elkaar.

Het insidersteam vindt dat deze exclusieve rol van predikanten in de kerkorde te ver rijkt. Veel van deze taken en bevoegdheden kunnen door ervaren ouderlingen worden ingevuld, zoals bij vormen van woordbediening, kerkvisitatie en het afnemen van belijdenis. Daarvoor moet wel opnieuw naar hun positie worden gekeken. Hiervoor zou een plan voor bevoegdheden, deels gekoppeld aan ervaring en/of opleidingen ontworpen kunnen worden. Maar er is binnen de CGK terughoudendheid bij het verruimen van taken en bevoegdheden voor niet-predikanten. Enerzijds is er (uit zorg voor 'wildgroei') sprake van verdere beperking, bijvoorbeeld door te eisen dat er sprake moet zijn van een 'noodsituatie'. Anderzijds is er ook sprake van verruiming, bijvoorbeeld bij het uitspreken van een zegen.

Dit besluit over de zegen is meteen ook weer een bron van verwarring over bevoegdheden bij belijdenisdiensten. Het alsmaar groeiend aantal bepalingen in de kerkorde, aangevuld met talloze synodebesluiten vergroten de onoverzichtelijkheid en onduidelijkheden. Daarbij geeft de Bijbel geen blauwdruk voor een kerkorde. Hoe is de ontwikkeling naar de hierboven getekende situatie te verklaren? Daarvoor heeft het insidersteam een korte aan Heitink ontleende schets van de ontwikkeling naar een domineeskerk besproken:

Calvijn spreekt in zijn Institutie over de predikant als 'een of ander mensje uit het stof verzezen die in naam van God spreekt', maar zegt tegelijkertijd dat wij 'onze vroomheid en onze eerbied tegenover God bewijzen, als we ons gaarne laten onderwijzen, hoewel de dienaar in geen enkel opzicht boven ons uitsteekt'. Het centraal thema van de Reformatie was dat elk mens zonder heilsbemiddeling van een geestelijke, alleen door het persoonlijk geloof in Christus vergeving van zonden ontvangt. Heitink vond het daarom opvallend dat de kerken van de Reformatie nogal eens domineeskerken geworden zijn, hij ontwaart hierin met name de invloed van Calvijns opvolger Beza.

Het insidersteam herkent in haar eigen bevindingen het beeld van een domineeskerk. Ze ziet een bredere bewustwording hiervan als eerste stap om te komen tot veranderingen. Veranderingen die kunnen leiden tot meer balans in verdeling van taken en bevoegdheden tussen ouderlingen en predikanten. Om te komen tot een bredere bewustwording zijn de bovenstaande resultaten vervat in een artikel voor het blad Ambtelijk Contact, een studieblad voor ouderlingen en diakenen van de CGK. Dit artikel is besproken en geaccordeerd in het laatste groepsinterview dat is gehouden.

5. Discussie

Bij de bevindingen zijn een vijftal overwegingen van belang om te bespreken. Daarbij zal, zoals in het hoofdstuk Methodologie is verantwoord, omvangrijker dan gebruikelijk aandacht besteed worden aan de vraag of de gevonden resultaten, met name het fenomeen van de domineeskerk binnen de CGK, historisch nader te verklaren is.

1. De representativiteit van de insidergroep
2. Het achterliggende mechanisme van een domineeskerk
3. De betekenis van het centrale thema van de Reformatie voor de bevindingen
4. Hoe is de CGK als domineeskerk te begrijpen in historisch perspectief?
5. Hoe kan een beweging in omgekeerde richting vorm krijgen?

5.1 De representativiteit van de insidergroep.

Het blijkt dat de ouderlingen de CGK ervaren als domineeskerk. Dat is niet een fraai beeld. Daarom zou iemand dit resultaat kunnen relativiseren met de vraag; is dit representatief, leeft dit beeld bij de gemiddelde CGK-ouderling? Het antwoord luidt dat het resultaat van dit onderzoek niet representatief is voor de gemiddelde CGK-ouderling, zo die al bestaat. Steeds minder gemeenteleden en dus ook ambtsdragers weten van de kerkelijke hoed en de rand, en kennen de kerkelijke etiquette en mores.²⁷ Dat is ook de reden dat er een selectie is gemaakt van ouderlingen die de kerkelijke hoed en de rand wél kennen. Die zijn in staat om op de vraagstelling antwoorden te geven die ons verder kunnen helpen. De gebruikte methode betreft kwalitatief onderzoek dat niet-numerieke data (in dit geval audio en tekst) analyseert om concepten, meningen of ervaringen (beter) te begrijpen. En dat is hier het geval. De selectie van ouderlingen is verder verantwoord in hoofdstuk 2 (Methodologie).

5.2 Het achter liggende mechanisme van een domineeskerk.

Uit de resultaten en conclusie rijst het beeld op van een door dominees bestuurde kerk. We kunnen de CGK beter begrijpen vanuit het concept domineeskerk, waar veel taken exclusief zijn toegekend aan de predikanten als professionals en waarbij deze uit handen zijn genomen van de ouderlingen en andere kerkleden. De vraag is of dit erg is. Als het zo goed geregeld is is het toch in orde? Bij de zoektocht naar antwoorden op deze vraag vond ik in het blad Kontekstueel de visies van twee predikanten die het verschijnsel domineeskerk in de PKN problematisch vinden. Hun opvattingen volgen hieronder als eerste. Daarna volgt een beschrijving van het in de Duitse literatuur bij Eickhoff gevonden begrip 'Pfarrerzentriertheit' waarin de schaduwzijden van dit fenomeen worden benadrukt.

In het blad Kontekstueel voeren de predikanten L. Westland en W.F. Schormans²⁸ een gesprek over de domineeskerk in de PKN, waarbij Westland vraagt [citaat]:

Eerst over de positie van de predikant. Nog altijd is onze kerk een domineeskerk. Dat is bij de overgang van de Ned. Herv. Kerk naar de Protestantse Kerk niet veranderd. Ik merk dat steeds en kom er niet vanaf. En misschien moet dat dan maar zo blijven. Hoe zie jij dat? Ik geef maar een paar voorbeelden. Je bent bijeen met een werkgroep om een kerkdienst voor te bereiden. Allerlei suggesties worden gedaan. Er is wat verschil in gedachten. Dan de vraag in mijn richting: Wat vindt u ervan? Moet ik dan met mijn benadering de doorslag geven? Of in de vergadering van de wijkkerkenraad. In verband met het beleid zijn we daar bezig met de vraag naar de identiteit van de gemeente. Er is weinig inbreng in de vergadering en dan moet ik weer het gesprek stimuleren

²⁷ Dr. L. Westland en drs. W.F. Schormans, "Zijn we een domineeskerk geworden?" (Kontekstueel 20ste jaargang nr 1. 2005), nr1 • 2005 • Zijn we een domineeskerk geworden? - kontekstueel

²⁸ Westland L. en drs. W.F. Schormans W.F., "Zijn we een domineeskerk geworden?"

met vragen als: Hoe belangrijk vindt u de traditie van de reformatie, de belijdenis? Vindt u niet dat het verschil maakt of je...? Kortom: de dominee is dominerend. Wat denk je: kan het anders, moet het anders? Lukt het jou om niet dominerend te zijn?

Schormans antwoordt:

Wat betreft de domineeskerk, en de positie die je inneemt in de gemeente: ik ervaar hetzelfde als jij. Ook ik neem als dominee een centrale plaats in in de gemeente [...] Volgens mij wordt onze kerk steeds meer een domineeskerk. Dat is denk ik meer een sociologisch dan een theologisch verschijnsel. Mensen krijgen het steeds drukker, de maatschappij wordt complexer en veeleisender en daardoor komt het ambt ook onder steeds meer druk te staan. Het ambt seculariseert met ons mee: het is niet meer zo dat als de Heer roept al het andere moet wijken [...] Ik heb de indruk dat met het wisselen van de generaties er veel kerkelijke kennis en traditie verloren gaat. Steeds minder gemeenteleden en dus ook ambtsdragers weten van de kerkelijke hoed en de rand, en kennen de kerkelijke etiquette en mores. Dat is geen onwil, maar heeft, zo schat ik, alles te maken met de veranderende plaats van de kerk in de samenleving: van het centrum naar de rand. Nieuwe ambtsdragers moeten vaak helemaal worden ingeleid in het kerkelijke bedrijf (wat is een kerkorde, wat is een classis, welke stromingen zijn er in de kerk etc.), de predikant wordt daarmee vaker de continuerende factor. En hoe 'zwakker' de kerkenraad, hoe machtiger de predikant. Dan kan het gebeuren dat een gemeente opeens van kleur verschiet als er een andere predikant komt. Kortom, ik heb de indruk dat ik als predikant nu meer coach en begeleid dan toen jij begon, er is simpelweg minder kennis.

Uit beide citaten blijkt dat deze predikanten zelf het fenomeen domineeskerk in de Protestantse Kerk Nederland (PKN) onderkennen. Het was er feitelijk ook al in de Nederlands Hervormde Kerk (NHK). Er is weinig inbreng van andere kerkenraadsleden over vragen als: Hoe belangrijk vindt u de traditie van de reformatie of de belijdenis. De dominee is dominerend en dat is zelfs steeds meer het geval, het is een sociologisch verschijnsel dat samenhangt met het feit dat de kerk verschuift naar de rand van de samenleving. Ambtsdragers kennen de kerkelijke organisatie (kerkorde, classis etc.) niet. En hoe 'zwakker' de kerkenraad, hoe machtiger de predikant.

Eickhoff²⁹ beschrijft het bij een domineeskerk optredende mechanisme aan de hand van het begrip 'Pfarrerzentriertheit' dat een aardig Duits equivalent lijkt voor het begrip 'domineeskerk':

Da sagen mir Gemeinden: *Wir haben seit 1½ Jahren keinen Pfarrer. Es ist seltsam: Das tut der Gemeinde gut. Da fühlen sich viel mehr Leute verantwortlich.* Natürlich erwartet die Gemeinde dann doch, dass die Pfarrstelle bald wieder besetzt wird und der bekannte „Normalzustand“ wieder hergestellt ist. Was ist der „Normalzustand“? Ein überlasteter Pfarrer und eine zuschauende Gemeinde. Ausnahmen sind eher selten. **Die Todsünde der Volkskirche heißt Pfarrerzentriertheit!** Hyperaktiver Pfarrer und hyperpassive Gemeinde. Das stellt gemessen am NT und am gesunden Hausverstand Entartung dar. Rudolf Bohren sagt einmal, bei uns seien die Gaben eingesargt im Pfarramt. Sind die Gaben der Gemeindeglieder eingesargt, dann können sie nach außen natürlich nicht wirksam werden. Darum ist unsere Außenwirksamkeit so gering.

De vraag naar de wenselijkheid van de domineeskerk kunnen we op basis van het voorgaande als volgt beantwoorden. Westland en Schormans voelen duidelijk ongemak. Ambtsdragers kennen de kerkelijke organisatie niet. Hoe 'zwakker' de kerkenraad, hoe machtiger de predikant. En volgens Eickhoff en Bohren leidt een domineeskerk tot een passieve gemeente waarbij de gaven van de overige ambtsdragers en gemeenteleden in een doodskist zijn begraven, zodat ze dus ook niet meer naar buiten gericht werkzaam kunnen zijn. De domineeskerk is dus zeer ongewenst.

²⁹ Eickhoff, K., "Vom Geheimnis des Leitens", in J Knoblauch & H Marquardt (eds.), *Fit für die Zukunft: Konzepte christlicher Führungskräfte*. (Brunnen, Gießen, 1999), 32-45.

5.3 De betekenis van het centrale thema van de Reformatie voor de bevindingen.

Veel taken en bevoegdheden zijn op geïnstitutionaliseerde wijze – verankerd in de kerkorde en in synodebesluiten - aan de predikanten toegewezen en zelfs expliciet verboden voor ouderlingen en andere gemeenteleden. Dat is begrijpelijk vanuit een historische context, maar het is daarmee nog niet dé geëigende situatie voor 2025. Centraal thema van de Reformatie was dat elk mens zonder heilsbemiddeling van een geestelijke, alleen door het persoonlijk geloof in Christus vergeving van zonden ontvangt. Hierin werd juist de breuk met de Rooms-Katholieke Kerk zichtbaar. In dat licht is de in dit onderzoek gesignaleerde ‘domineeskerk’ binnen de CGK problematisch te noemen. Vanuit het principe van de Reformatie zouden we een omgekeerde beweging wensen.

5.4 Hoe is de CGK als domineeskerk te begrijpen in historisch perspectief?

In de derde actie-reflectie cyclus was er in praktische zin beperkt ruimte voor de vraag hoe de CGK als domineeskerk te begrijpen is in historisch perspectief. Een eerste antwoord werd gezocht aan de hand van Heitink³⁰, maar het antwoord op deze vraag bleef grotendeels open. Dit komt ook omdat eerst in die fase van het onderzoek het gedeelde beeld van de domineeskerk steeds nadrukkelijker opdoemde in de resultaten. Omdat hierover wèl veel actuele en interessante literatuur bestaat volgt hier een oriënterende literatuurverkenning. Deze verkenning heeft niet de pretentie om een sluitende historische verklaring te geven. Ze is slechts bedoeld om de domineeskerk nader te positioneren en de gedachten van de echte kerkhistorici te prikkelen en uit te dagen om uit te zoeken hoe het echt zit. Een diep inzicht in de historische achtergronden valt buiten het bestek van dit onderzoek, maar het zicht daarop is van groot belang om tot veranderingen te komen. Daarom proberen we oriënterende lijnen te trekken vanuit de CGK in 2022 naar de tijd van Calvijn.

Het CGK-kerkstelsel is diepgeworteld in de Dordtse kerkorde van 1619. De kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland is zelfs principieel geënt op de Dordtse Kerkorde van 1619, de inleiding van de CGK Kerkorde 2022 verwoordt het zo:

De Christelijke Gereformeerde Kerken zijn terughoudend in het wijzigingen van de hoofdtekst van de kerkorde. Dit om kenbaar te maken in het spoor te willen blijven van de oorspronkelijke Dordtse Kerkorde van 1619.

Dit gaat terug op de Afscheiding. De Afscheiding in 1834 greep in de acte van afscheiding en wederkeer³¹ terug op de ‘Kerkordening opgesteld in 1619’, uit deze acte is het volgende ingekorte citaat genomen:

[..] betuigende met dezen, dat wij ons in alles houden aan [..] de belijdenis des geloofs, de Heidelbergse Cathéchismus en Canones van de Synode van Dordrecht gehouden in den jare 1618, 1619 onze openbare Godsdienstoeeningen te richten naar de aloude kerkelijke Liturgie en ten opzichte der Kerkdienst en bestuur ons voor het tegenwoordige te houden aan de Kerkenordening opgesteld door de voornoemde Dordrechtsche Synode [..]

³⁰ Heitink, Gerben, *Biografie van de dominee* (Baarn: Uitgeverij Ten Have, 2001).

³¹ *Acte van Afscheiding of Wederkeer (1834)* - Historische Bronnen histobron.nl [1 juli 2025].

De eerste acta³² van de afgescheiden gemeenten, samenkomend in Amsterdam in 1836 vermelden (citaat):

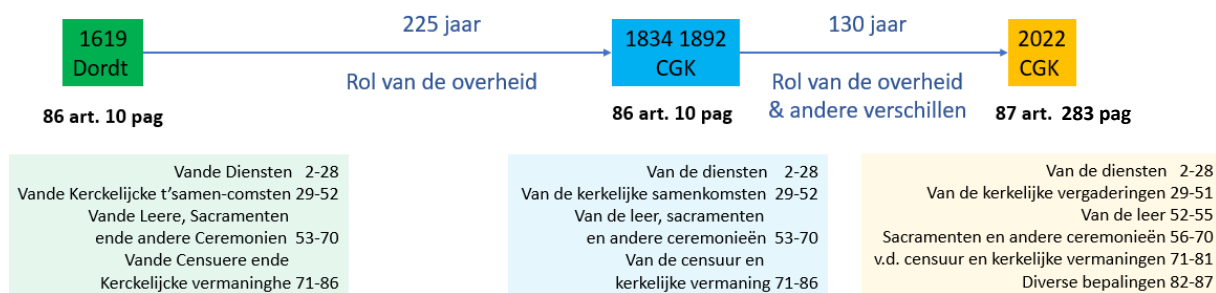
[..] werd na veelvuldige gesprekken besloten, dat wij in het behandelen der kerkelijke zaken zullen volgen de regelmaat van de Dordrechtsche Kerkeöording, [..].

Op de synode van de Afgescheidenen in 1840 erkende men de ‘Kerkeöording’ van Dordrecht 1618-1619 als enige regel in de regering, tucht en dienst voor de gemeenten.³³ Maar dit inclusief het belangrijke slotartikel dat zorgt dat het een flexibel document blijft:³⁴

Dese Artijckelen/ de wettelijcke Ordeninghe der Kercken aengaende/ zijn alsoo ghestelt ende aenghenomen met gemeyn accoordt/ datse (soo het profijt der Kercken anders vereyschte) verandert/ vermeerderd ofte vermindert mogen ende behooren te worden. Ten sal nochtans gheen bysondere Gemeente/ Classe ofte Synode toestaen sulcx te doen/ maer sullen neersticheydt doen om die te onderhouden/ tot dat anders vande Generale ofte Nationale Synode verordent wort. Dit slotartikel heeft in de KO CGK 2022 nog dezelfde inhoud.

Kortom; de kerkorde van Dordt 1619 was van meet af aan bedoeld als een levend document. Indien het belang van de kerken dit vereist, zullen zij deze artikelen veranderen, vermeerderen of verminderen.

Figuur 3.

De bovenstaande figuur 3 schetst drie kerkordes, Dordt 1618, 225 jaar later de situatie van 1834 - 1892 en nog eens 130 jaar later de CGK 2022. Het is opvallend dat de drie kerkordes qua inhoud, indeling en aantal artikelen nagenoeg identiek zijn. Ze hebben praktisch evenveel artikelen over de diensten, de kerkelijke vergaderingen, de leer, sacramenten en andere ceremonieën en over de censuur en kerkelijke vermaningen, inclusief het slotartikel. Kortom; de hoofdtteksten vertonen grote inhoudelijke en redactionele eenstemmigheid.

Dordt 1619 en 1834-1892 komen zelfs exact overeen, zelfs in de formuleringen, alleen het Nederlands is in 1892 modernier. Er is één fundamenteel verschil. GKN 1892 heeft passages die betrekking hebben op de rol van de overheid geschrapt.

De CGK 2022 heeft goed gebruik gemaakt van de mogelijkheid van aanpassingen, leidend tot een groei van de 10 A4-pagina's in 1619 en 1892 naar 283 pagina's in 2022. Weliswaar zeer

³² “Handelingen van de Opzieners der Gemeente Jesu Christi Amsterdam 1836” <https://kerkrecht.nl/node/2053/> [24 juni 2025].

³³ “Verslag van de synode der Afgescheidene Gereformeerde Gemeente in Nederland 1840 te Amsterdam” <https://kerkrecht.nl/node/2055/> [24 juni 2025].

³⁴ “Kercken-ordeninge; Gestelt indê Nationalen Synode der Ghereformeerde Kercken / te samen beroepen / eñ gehouden by laste vande Hoogmo:Heeren Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden/ Binnen Dordrecht inden lare 1618 ende 1619.” TOT VTRECHT, By Salomon de Roy / ordinaris Drucker de Heeren Staten s'Landts van Vtrecht. Anno 1620 <https://kerkrecht.nl/node/439/> [1 juli 2025].

terughoudend in de aanpassing van hoofdtteksten, maar des te meer in de kleine lettertjes en door toevoeging van bijlagen. De hoofdtteksten over het voorzitterschap van kerkenraad (KO art. 37) en classis (KO art. 41) zijn inhoudelijk identiek aan die van de DKO 1619. Adviserende leden van de classis echter (KO art. 42) hadden in DKO 1619 en in 1892 ook nog keurstem.

Het lijkt er dus op dat de centrale rol van de predikant in de CGK-KO van 2022 haar oorsprong vindt in de DKO uit 1619. Desondanks lijkt de domineeskerk strijdig met artikel 85 van de CGK-KO die overeenkomt met artikel 84 van de DKO-1619:

Geen Kercke sal over andere Kercken / geen Dienaer over andere Dienaren / geen Ouderlingh noch Diaken over andere Ouderlingen ofte Diakenen eenighe heerschappye voeren.

Bovendien vermeldt CGK-KO artikel 80: ‘Onder de grove zonden die met schorsing of afzetting behoren gestraft te worden, zijn deze de voornaamste: [...] het indringen in het dienstwerk van een ander [...]. Ook hier kent de DKO-1619 eenzelfde tekst. Echter hebben de waarschuwingen uit artikel 80 en 84 respectievelijk 85 tijdens het ontstaan van deze artikelen veel duidelijker geklonken. Daarvoor moeten we terug naar de ontstaansgeschiedenis van de DKO-1619, namelijk naar Emden in 1571 en Wezel in 1568.

Professor J. Kamphuis schrijft over het convent van Wezel 1568³⁵ dat daar opmerkelijk veel aandacht werd besteed aan de positie van de predikant. Wezel 1568 diende als voorbereidende vergadering voor de synode van Emden 1571. Emden 1571 was weer van groot belang voor de DKO-1619. In zowel Wezel als Emden is gebruik gemaakt van voorbeelden van de ordening van een kerkelijk leven, die men bij de hand had. Wezel richtte zich op het plaatselijke kerkelijke leven en keek naar het voorbeeld van Genève waar Calvijn werkte, én men keek naar de vluchtelingen-gemeente te Londen. Maar als een paar jaar later de samenleving tussen de kerken onderling geregeld zal worden met classicale vergaderingen en met ‘provinciale’ en generale synoden kan men daarvoor niet bij Genève of Londen terecht. Daarvoor valt men terug op de kerkorde van de Franse gereformeerde kerken die daar in 1559 was aangenomen, de Discipline ecclésiastique, die in de jaren zestig al een begin van ontwikkeling had doorgemaakt. Deze kerkorde heeft ook verschillende besluiten van regionale synoden in de Zuidelijke Nederlanden beïnvloed.

Wezel en Emden hebben deels dit voorbeeld gevolgd, maar ze blijven zelfstandig in hun denken en wijken van dit voorbeeld af als ze het nodig vinden. Kamphuis vestigt daarom de aandacht op de verschillen die Wezel en Emden aanbrengen. In de Geneefse lijst van voor een predikant onduldbare zonden heeft Wezel toegevoegd: „het openlijk streven naar dwingelandij over kerk en ambtgenoten.” In de tweede lijst van vergeeflijke maar strafwaardige zonden komt de volgende bepaling voor: „heimelijk streven om te heersen en dwingelandij te oefenen over kerk of ambtgenoten.” En daar gaat dan nog aan vooraf: „eerezucht en begeerte naar ijdele roem.” Dat is aanmerkelijk explicieter dan het huidige KO CGK 2022 artikel 80. Het is volgens Kamphuis duidelijk, dat Wezel nadrukkelijk meende de tirannieke heerszucht van de predikanten onder de kerkelijke censuur te moeten zetten. Hij constateert dat het Nederlandse gereformeerde kerkrecht vanaf het allereerste begin het dodelijk gevaar (zo noemt Kamphuis het!) van de predikanten-heerschappij in de kerk, de dominocratie, heeft onderkend en daar weerstand aan geboden heeft. Volgens Kamphuis hebben we hiermee een karakteristiek kenmerk van het gereformeerde kerkrecht: de gelovigen die ‘nee’ hadden leren zeggen tegen de machtsaanspraak

³⁵ Kamphuis, J., “De voorbereidende vergadering: het convent van Wezel 1568”, Kamphuis, J. [1971] 2 kerkrecht.nl [24 juni 2025].

van één dominee, namelijk de paus van Rome, hebben dat níet gedaan om vervolgens aan evenzoveel pausjes als er plaatselijke kerken zijn de kans te geven in die plaatselijke kerken en onder de collega's hun machtsinstincten bot te vieren.

Kamphuis wijst op een concrete aanleiding voor de toevoeging van deze bepalingen, namelijk Dominee van Wingen die diende in de Londense vluchtelingen gemeente. Het optreden van Van Wingen noemt hij 'dominocratie'. Zijn stelregel was dat de gemeente om de predikant, en niet de predikant om de gemeente bestaat. Ds. Herman Moded (Nederlandse naam; Herman Strijcker), een predikant van een andere vluchtelingengemeente in Engeland, werd ingeschakeld om een oplossing te zoeken voor de problemen met Van Wingen. Hij was tevens secretaris van het convent van Wezel en was op de synode van Emden de vierde ondertekenaar van de handelingen. Het ligt voor de hand dat hij voor de genoemde aanvullingen heeft gezorgd. Wezel voorziet hierin met bepalingen in aanvulling op de Geneefse kerkorde. En het huidige KO CGK 2022 artikel 85 is volgens Kamphuis³⁶ in Emden helemaal vóór op geplaatst als artikel 1:

“Gheen Kercke sal over een ander Kercke, gheen Dienaer des Woorts, gheen Ouderlinck, noch Diaken sal d'een over d'ander heerschappie voeren, maar een yghelijck sal hen voor alle suspicien, ende aenlockinge om te heerschappen wachten.”

Opvallend is dat Emden in artikel 6 en 7 (die corresponderen met DKO en KO CGK art. 37 (kerkenraad) en 41 (classis) en 42 (adviserende leden) *niet* de bepalingen kent dat de predikant preses respectievelijk adviserend lid is.³⁷ Samenvattend is de geschiedenis van de Kerkorde van de CGK 2022 mede getekend door de strijd over de (machts-)positie van de predikanten en daarmee samenhangende competentiekwesties.

Intussen hebben we drie termen gevonden die elkaar qua betekenis redelijk dekken: Pfarrerezentrietheit bij Eichhoff, de Domineeskerk bij Heitink en Dominocratie bij Kamphuis. Kamphuis refereert aan Wezel en Emden, die, weliswaar met belangrijke aanvullingen, teruggrepen op het werk van Calvijn in Geneve en op de kerkorde van de Franse gereformeerde kerken, de Discipline ecclésiastique die daar in 1559 was aangenomen, negen jaar voor Wezel.

Het is daarom van belang na te gaan hoe Calvijn aankeek tegen het kerkrecht en de verdeling van taken en bevoegdheden. Dit wordt inzichtelijk in de publicatie van Speelman.³⁸ Omdat Speelman verwijst naar Morély die als tegenhanger van Calvijns aristocratische kerkbestuur een democratischer kerkrecht voorstond zijn de publicaties van Bruening bestudeerd waarin Morély aan de orde komt.

Volgens Speelman nam het consistorie bij Calvijn als gereformeerde rechtbank de voormalige bisschoppelijke functie van kerkelijke rechtspraak over, gericht op sociale en kerkelijke tucht. Bij Calvijn was het kerkelijk leven geregeld als een vanzelfsprekend deel van het wereldlijk recht. De Raad van predikanten vormde samen met de stadsraad het bestuur van de kerk. Feitelijk was Calvijns kerkrecht vooral staatskerkrecht. Er was sprake van dagvaarden, ophalen door een politieambtenaar, vervolgen door het consistorie en over en weer verwijzen van het consistorie

³⁶ Kamphuis, J., “Één is uw meester”, Kamphuis, J. [1971] 4 kerkrecht.nl [24 juni 2025]

³⁷ Van Harten-Tip, A., *De Dordtse Kerkorde 1619, ontwikkeling, context en theologie* (Utrecht: KokBoekencentrum Academic, 2018), 438.

³⁸ Speelman H.A., “Calvijn”, in Dr. Herman J. Selderhuis (ed.), *Handboek gereformeerd kerkrecht* (Heerenveen: Groen, 2019), 104 – 125.

naar de wereldlijke rechtbank visa versa. Calvijn rekende iedere inwoner van Genève tot de zichtbare kerk. Na een misstap kon het gewone kerklid gedwongen worden tot boetedoening, het gewone kerklid had zich te voegen. Calvijn beleed in navolging van Luther de christelijke vrijheid, maar in de praktijk was er weinig vrijheid in doen en denken. Calvijn was ronduit hoogkerkelijk te noemen. De kerk wordt niet geconstitueerd door de individuele gelovigen maar door het Christus vertegenwoordigend ambt.

Calvijns leerlingen in Frankrijk bedachten noodgedwongen een bijna volledige scheiding tussen kerk en staat, omdat de Franse overheid niet – zoals in Genève, een Gereformeerde overheid was. De zo ontwikkelde Franse presbyteriaal-synodale structuur werd in meerdere landen zoals Schotland en de Lage Landen overgenomen. Democratischer kerkrecht werd door de al genoemde Jean Morély voorgesteld en door Calvijn afgewezen.

Bruening³⁹ beschrijft hoe veel mensen in Franstalig Europa reformatie zochten maar een hekel hadden aan Calvijn. De voornaamste kritiek was dat hij geen tegenspraak duldde en zichzelf beschouwde als de nieuwe paus, gezeteld in Genève. Antiklerikalisme zorgde voor antipathie tegen de paus. Deze antiautoritaire houding beïnvloedde de visies op Calvijn. Velen waren duidelijk protestant maar weigerden orders vanuit Genève. Het verhaal van de Franstalige reformatie is in de wetenschappelijke literatuur in de loop der eeuwen vertekend in het voordeel van de Calvinisten, waarbij andersluidende bronnen veelal verdwenen zijn. Het belangrijkste dat de Franse reformatie onderscheidde van de Calvinisten is dat ze een door de staat gesteunde nationale hervorming voor ogen hadden die plaats vindt binnen in de Franse kerk. Calvijn achtte alleen een complete breuk met de ‘kerk van de Antichrist’ een optie.

Bruening⁴⁰ gaat in op Morély’s verhandeling die hij presenteerde in 1562 (‘Een verhandeling over christelijke tucht en bestuur’), een praktisch programma om de Franse kerk te besturen, niet door Geneefse dominees, maar lokaal door de leidende Franse edelen, geestelijken en leken, waarbij de kerkleden mochten stemmen over de belangrijke kwesties. Dit was anders dan bij Calvijn, bijvoorbeeld bij predikantsbenoemingen. In 1558 erkenden de predikanten uit Lausanne dat het recht van verkiezing berust bij het geheel van de kerk, maar ze vonden dit niet wenselijk ‘gezien de grofheid van het volk en de verwarring die zou ontstaan bij het samenroepen ervan voor verkiezingen’. In alle andere kerkelijke zaken werd de rol van het volk op dezelfde manier beperkt: ‘Al het kerkelijk bestuur kan niet worden overgelaten aan het hele lichaam van gelovigen zoals verdeeld in parochies en gemeenschappen. Want allen zijn niet geschikt om het belang ervan te beoordelen en we kunnen ieder niet samenroepen als dit vereist is’. Morély viel dit aan: ‘Om de predikanten toe te staan de kerkenraden, ouderlingen en ook de dominees te kiezen en zichzelf het recht toe te eigenen de leer te onderscheiden in hun raad, ergernissen te verwijderen uit de gemeenschap op hun wenk, zelfs als de overheid tussenbeide komt, dat is te gevaarlijk’, aldus Morély. Hij verwees naar Mattheus 18:15-17. Vs. 17: Als hij ook naar hen niet luistert, leg het dan voor aan de gemeente (bij Morély bij de kerk zoals hij die omschreef). Dit i.t.t. de calvinisten (leg het dan voor aan de kerkenraad) of Zwingli (leg het dan voor aan de overheid). De macht om iemand af te snijden van de kerk ligt volgens Morély bij de plaatselijke kerk, niet bij de predikanten.

Beza en Chandieu staken veel energie in het bestrijden van de ideeën van Morély. Uit het voorgaande blijkt dat bij Calvijn en Beza de feitelijke macht vooral sterk geconcentreerd was bij

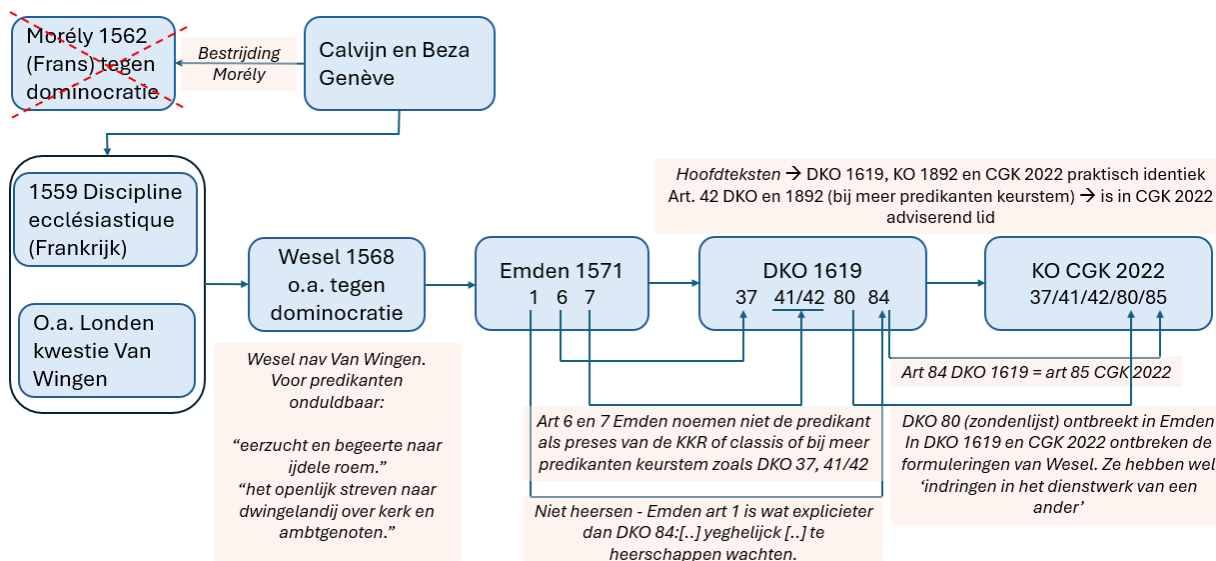
³⁹ Bruening M. W., Introduction & Reforming the French National Church: Marguerite of Navarre’s Network, in *Refusing to Kiss The Slipper. Opposition to Calvinism in the Francophone Reformation* (Oxford University Press 2021), 1-35.

⁴⁰ Bruening M. W., *Jean Morély’s Assault on Calvinist Ecclesiology* 256-298.

de predikanten en in mindere mate bij het consistorie. Gemeenteleden hadden zich te voegen. Dit klinkt wat tegenstrijdig met de opvatting van Calvijn die Huijgen⁴¹ noemt in het kader van het synodaliteitsproces in de Rooms Katholieke kerk (betrekken van leken bij kerkelijke besluiten):

‘Een fundamenteel principe van Calvijns theologie van de ambten is dat Gods kerk geregeerd moet worden door velen, niet door weinigen, want concentratie van macht bij een paar personen leidt tot corruptie.’

Hoe dit ook zij, in verband met de vraag naar de historische herkomst van de domineeskerk lijkt het erop dat de lijn Calvijn – Beza het pleit heeft gewonnen. De democratisering zoals gewenst door Morély en beschreven door Bruening heeft niet kunnen voorkomen dat er uiteindelijk een zekere institutionalisering van de domineeskerk in de kerkorde van de CGK is opgetreden.

Figuur 4: overzicht van het gevolgde spoor van dominocratie.

Figuur 4 geeft een overzicht van het hierboven gevolgde spoor. Calvijn en Beza kenden een sterke positie toe aan de predikant en bestreden de invloed van Morély die streed tegen de dominocratie. Calvijn en Beza beïnvloedden de Franse Discipline ecclésiastique, waar Wesel ook gebruik van maakte. Echter voegde Wesel vanwege de kwestie Van Wingen expliciet de waarschuwing in tegen een dominocratie. In Emden klonk deze waarschuwing ook, namelijk in artikel 1, maar minder expliciet dan in Wesel. Daarna verplaatst Dordrecht dit artikel 1 naar achteren in artikel 84 DKO. Verder noemt DKO 1619 de predikant als preses van de kerkenraad en classis en alle predikanten als lid van de classis, iets wat Emden niet deed. De Afscheiding en daarmee de CGK hebben de DKO 1619 overgenomen en de grote lijn daaruit is ongewijzigd zichtbaar in de KO CGK 2022.

5.5 Hoe kan een beweging in omgekeerde richting plaats vinden?

In hst. 5.2 concludeerden we dat de domineeskerk een zeer ongewenst verschijnsel is. Weinig kennis en verantwoordelijkheid bij gemeenteleden en ambtsdragers leidt tot een zwakke kerkenraad, een passieve gemeente en een machtige- maar vaak ook een overspannen predikant. Een eerste stap in een ‘omgekeerde beweging’, weg van de domineeskerk, is de bewustwording

⁴¹ Huijgen, Arnold, “Synodality from a Reformed Perspective” Religions 14: 1295. <https://doi.org/10.3390/rel14101295> [1 juli 2025].

van het feit dat de CGK domineeskerken zijn en dat de schaduwzijden van een domineeskerk onder ogen gezien worden. Daarbij is het belangrijk dat de ontstaansgeschiedenis van domineeskerken grondig wordt onderzocht. De verkenning hierboven wil daartoe prikkelen en aanzetten. Het begrijpen van het verleden is nodig voor het vinden van de weg naar de toekomst.

De CGK zouden het accent kunnen verleggen op een omgekeerde beweging, namelijk toerusting en verbreding van bevoegdheden voor ouderlingen en andere gemeenteleden. Nu zijn er alleen de wetenschappelijk opgeleide predikanten. Voor de overige ambtsdragers en gemeenteleden bestaat geen vergelijkbaar en gestructureerd opleidingstraject. Er zou bijvoorbeeld vanuit de TUA gedacht kunnen worden aan verbreding van predikantsopleiding naar een Ambtsdrager Academie. De CGK kunnen een accent leggen bij een meer gestructureerde toerusting van ambtsdragers en gemeenteleden tot zelfstandigheid in geloof en toekenning van verantwoordelijkheden, hen in staat stellen initiatieven te nemen en hen toe te rusten om zelf te spreken, te leiden en te dienen. Dat vraagt een stukje vertrouwen in de ouderlingen en andere gemeenteleden. Laat taken die niet strikt noodzakelijk bij predikanten horen overgaan naar andere ambtsdragers en gemeenteleden.

Samenvatting

De Christelijke Gereformeerde Kerken (CGK) krimpen en verkeren in een bestuurlijke crisis. Daarbij is het aantal gemeenten zonder predikant gegroeid naar 44%. In deze context vervullen ouderlingen een sleutelrol in de plaatselijke gemeenten. Toch is er nooit onderzoek gedaan naar de vraag hoe ouderlingen de taakverdeling en bevoegdheden ervaren zoals die geregeld zijn in de kerkorde en of zij aanleiding zien tot eventuele veranderingen.

Om dit te onderzoeken is gebruik gemaakt van een kwalitatieve methode die wordt aangeduid als Theological Action Research (TAR). Daarbij zijn drie actie-reflectie cycli doorlopen waarbij zes ouderlingen zijn geïnterviewd die ruime ervaring hebben met de verdeling van taken en bevoegdheden binnen de CGK. Ze zijn in de eerste cyclus individueel en in de tweede en derde cyclus als groep over de vraagstelling geïnterviewd. Na elke interviewronde vond een reflectie plaats door deskundigen vanuit het kerkrecht en in de laatste cyclus ook vanuit de theologie. De interviews werden geregistreerd, getranscribeerd, en geanalyseerd met daarvoor geschikte software.

Als resultaat komt naar voren dat de balans in de verdeling van taken en bevoegdheden tussen predikanten en ouderlingen te veel doorslaat naar de predikant. Volgens de ouderlingen zijn te veel taken en bevoegdheden exclusief bij de predikant neergelegd. Dit is in de kerkorde verankerd. Daarin is de bestuurlijke voorkeurspositie van de predikant geregeld op het niveau van de kerkenraad, de classis en de synode.

Volgens de zes ouderlingen kunnen meer taken en bevoegdheden bij ouderlingen worden gelegd. Dat dient gepaard te gaan met meer aandacht voor de positie van de ouderling en voor gestructureerde toerusting. Dit stelt hem beter in staat initiatieven te nemen, zelf te spreken, te leiden en te dienen. Soms zijn met de nodige aarzeling meer bevoegdheden toegekend aan de ouderling, maar dat leidde meteen ook tot onduidelijkheden en discussies over toepassing van de vele kerkelijke regels. Voor de achtergrond van die regels kan niet eenvoudig teruggevallen worden op de Bijbel. De Bijbelse onderbouwing van de ambten is niet zo eenduidig.

Uit de resultaten doemt het beeld op van een domineeskerk. Dit is opvallend, omdat centraal thema van de Reformatie was dat elk mens zonder heilsbemiddeling van een geestelijke, alleen door het persoonlijk geloof in Christus vergeving van zonden ontvangt. Daarom ligt het in de rede een omgekeerde beweging te zoeken in de richting van meer taken en bevoegdheden voor de ouderling. Een eerste stap in die richting kan gezet worden door publicatie van deze resultaten in een studieblad voor ambtsdragers.

Abstract

The Christian Reformed Churches in the Netherlands (CGK) are experiencing numerical decline and a governance crisis. In addition to that, 44% of congregations are currently lacking a pastor. In this context, the role of elders has become increasingly critical. Despite their central function in local church leadership, no prior empirical research has examined how elders experience the division of tasks and responsibilities as laid down in the church order, and whether they consider any changes to be necessary.

This study employs a methodology called Theological Action Research (TAR). Three action-reflection cycles were conducted, involving six experienced elders. The first cycle consisted of individual interviews, while the second and third involved group discussions. Each cycle was followed by expert reflection by scholars in church polity, and the third cycle also with reflection from a theological point of view. Interviews were recorded, transcribed, and analyzed using qualitative data analysis software.

Findings reveal an imbalance in the division of tasks and responsibilities, favoring ministers over elders. This preferential position in governance in the office of the pastor is institutionally embedded in the church order at the level of local church councils, regional classes, and the national synod. Participants expressed concern that too many responsibilities are reserved exclusively for pastors and advocated for a broader distribution of ecclesial duties. They called for enhanced recognition of the elder's office, including structured training to support initiative, leadership, and independent theological engagement.

Although, in practice, some shifts in authority have occurred—often with hesitation—these have frequently led to ambiguity and debate, due in part to the complexity and legalism of ecclesiastical regulations. Moreover, the biblical foundation for office-bearing is not unequivocal, complicating appeals to scriptural authority.

The data suggest a prevailing model of a “pastor-centric church,” which stands in tension with a foundational principle of the Reformation: that every believer has direct access to God through faith in Christ, without the intermediation of clergy. These findings support a reconsideration of the current ecclesial structures, beginning with broader dissemination of these insights in a journal for office-bearers, as a first step toward meaningful reform.

Bibliografie

- “Acte van Afscheiding of Wederkeer (1834)” - Historische Bronnen, histobron.nl [1 juli 2025].
- Besluiten generale synode Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland Dordrecht-Nunspeet 2019-2022, Ambtelijk Contact Extra uitgave 2022 – jaargang 61.
- Bruening M. W., *Introduction & Reforming the French National Church, Refusing to Kiss The Slipper. Opposition to Calvinism in the Francophone Reformation*. Oxford University Press, 2021.
- Cameron, H., Bhatti, D., Duce, C., Sweeney, J., & Watkins, C., *Talking about God in practice: theological action research and practical theology*. London: SCM Press Editorial office, 2010.
- Cameron, H., Duce, C., *Researching Practice in Ministry and Mission*. London: SCM Press Editorial office, 2021.
- Eickhoff, K., ‘Vom Geheimnis des Leitens’, in J Knoblauch & H Marquardt (eds.), *Fit für die Zukunft: Konzepte christlicher Führungskräfte*. Brunnen, Gießen, 1999, 32-45.
- “Handelingen van de Opzieners der Gemeente Jesu Christi Amsterdam 1836”, <https://kerkrecht.nl/node/2053/> [24 juni 2025].
- Heitink, Gerben, *Biografie van de dominee*. Baarn: Uitgeverij Ten Have, 2001.
- Huijgen, Arnold, “Synodality from a Reformed Perspective.” *Religions* 14: 1295. <https://doi.org/10.3390/rel14101295> [1 juli 2025].
- Huishoudelijk reglement generale synode Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, naar besluit van de GS Urk-Maranatha/Nunspeet 2013, gewijzigd naar besluit van de GS Nunspeet 2016-2017, en GS Dordrecht/Nunspeet 2019-2022.
- Jaarboek van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland 2025*. Amersfoort: Buijten & Schippersheijn Motief, 2025.
- Kamphuis, J., “De voorbereidende vergadering: het convent van Wezel 1568”, Kamphuis, J. [1971] 2 kerkrecht.nl [24 juni 2025].
- Kamphuis, J., “Één is uw meester”, Kamphuis, J. [1971] 4 (kerkrecht.nl) [24 juni 2025].
- “Kercken-ordeninge; Gestelt indê Nationalen Synode der Ghereformeerde Kercken / te samen beroepen / eñ gehouden by laste vande Hoogmo:Heeren Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden/ Binnen Dordrecht inden Iare 1618 ende 1619.” TOT VTRECHT, By Salomon de Roy / ordinaris Drucker de Heeren Staten s’Landts van Vtrecht. Anno 1620 <https://kerkrecht.nl/node/439/> [1 juli 2025].
- Kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland: het laatst gewijzigd en aangevuld door de generale synode van Dordrecht/Nunspeet (2019-2022)*. Uitgave op last van de generale synode van Dordrecht 2019-2022.
- “Rapport deputaten vertegenwoordiging van de kerken.” 9.01-p.1-15-Rapport-vertegenwoordiging-van-de-kerken.pdf (cgk.nl) [1 juli 2025].
- Selderhuis, Herman J. (ed.), *Handboek Gereformeerd Kerkrecht*. Heerenveen: Groen, 2019.
- Speelman H.A., “Calvijn”, in Dr. Herman J. Selderhuis (ed.), *Handboek gereformeerd kerkrecht*. Heerenveen: Groen, 2019.
- Taakgroep ‘samen kerk-zijn’, ‘Zoek eerst het Koninkrijk van God’ – een weg terug uit de impasse: Rapport van de commissie kerk-zijn met samenvatting. Productie: Buijten & Schippersheijn. Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, 2023.
- Van Harten-Tip, A., *De Dordtse Kerkorde 1619, ontwikkeling, context en theologie*. Utrecht: KokBoekencentrum Academic, 2018.
- “Verslag van de synode der Afscheidene Gereformeerde Gemeente in Nederland 1840 te Amsterdam” <https://kerkrecht.nl/node/2055/> [24 juni 2025].
- Westland, L., Schormans W.F., “Zijn we een domineeskerk geworden?” *Kontekstueel*. 20ste jaargang nr 1. 2005, nr1 • 2005 • Zijn we een domineeskerk geworden? - kontekstueel [12 juni 2025].

Bijlage: formulier informed consent TUA '23

Toestemmingsverklaringsformulier onderzoek
(informed consent)

Theological University of Apeldoorn

serving knowledge

Hoofdonderzoeker

Naam: Willem Elsinga
E-mail: welsinga@student.tua.nl
Telefoon: 06 15 39 76 96

Onderzoeksassistent

Naam: n.v.t.
E-mail: n.v.t.
Telefoon: n.v.t.

Titel onderzoek:

Beste deelnemer,

Wilt u dit formulier goed doorlezen en als u akkoord gaat met alle genoemde punten, dit formulier ondertekenen?

- Ik heb de informatiebrief gelezen. Ook kon ik vragen stellen. Mijn vragen zijn goed genoeg beantwoord. Ik had genoeg tijd om te beslissen of ik meedoe.
- Ik weet dat meedoen vrijwillig is. Ook weet ik dat ik op ieder moment kan beslissen om te stoppen met het onderzoek. Ik hoef dan niet te zeggen waarom ik wil stoppen.
- Ik begrijp dat de gesprekken zullen worden opgenomen en uitgeschreven. Het verkregen audiomateriaal en uitgeschreven tekst zal alleen voor analyse worden gebruikt en niet openbaar gemaakt worden.
- Ik weet dat de gegevens vertrouwelijk zullen worden behandeld en dat resultaten van het onderzoek alleen anoniem aan derden bekend gemaakt zullen worden.
- Ik geef toestemming om mijn gegevens nog 10 jaar na dit onderzoek te bewaren.
- Ik wil meedoen aan dit onderzoek.

Naam deelnemer:

Handtekening:

Datum : 01/10/2024

In te vullen door de uitvoerende onderzoeker

- Ik verklaar dat ik deze deelnemer volledig heb geïnformeerd over het genoemde onderzoek.
- Als er tijdens het onderzoek informatie bekend wordt die de toestemming van de proefpersoon zou kunnen beïnvloeden, dan breng ik hem/haar daarvan tijdig op de hoogte.

Naam onderzoeker: Willem Elsinga

Handtekening:

Datum: 01/ 10/ 2024

De deelnemer krijgt een volledige informatiebrief mee, samen met een kopie of duplicaat van het getekende toestemmingsformulier.